

Л-634-Д.
592126

П Л І С О В И Й

ДМЧДВИНА

КНИГОСПІЛКА

Ціна 60 коп.

60

V.N. Karazin Kharkiv National University

00646386

7

8(e2)2

ПЕТРО ЛІСОВИЙ

ДИЧАВИНА

КНИГОСПІЛКА

1925

[89179 — 32 (081)]

Укрголовліт № 15335. Харків
Зам. № 1818. Т. 5.000.

Літ.-друкарня
„КНИГОСПІЛКИ“
Харків, Нетеч.
набережна,
№ 14.

Л - 634-2.

Центральна Наукова
БІБЛІОТЕКА при ХДУ
ІНВ. № 592426 ✓

ПЕРЕДМОВА.

Воно - б може й не годилося випускати окремою книжкою свої газетні статті. Крім всього того, що у даному випадкові можна сказати, може найголовніше буде те, що журналіст у більшості пише на так звану «злобу дня». Виникає питання, про нього пишуть, говорять, але минає день - два, життя плине далі, питання зникає, забувається, і виникає друге, інше. Отже, скажуть, кому охота читати те, що вже й порохом узялось.

В своє виправдання можу тільки сказати, що подані тут статті, мають, на мою думку, крім злободенности, ще й друге. Зачеплені питання не вичерпуються завданням одного дня. Поскільки вони, у більшості, торкаються або певних культурних питань, або пережитків нашого старого, навдивовижу дикунського жорстокого побуту, поскільки перебудувати той побут є культурна задача радянської суспільности на довгий час, постільки й самі статті, гадаю, не загубили (та ще й довго не загублять) своєї «злободенности».

Ось чому в очах автора випуск такої збірки не буде зайвий, особливо для молодих радянських журналістів, що лише починають на цьому ґрунті працювати і яким належить проробити велетенську роботу, а також і для наших «культурників».

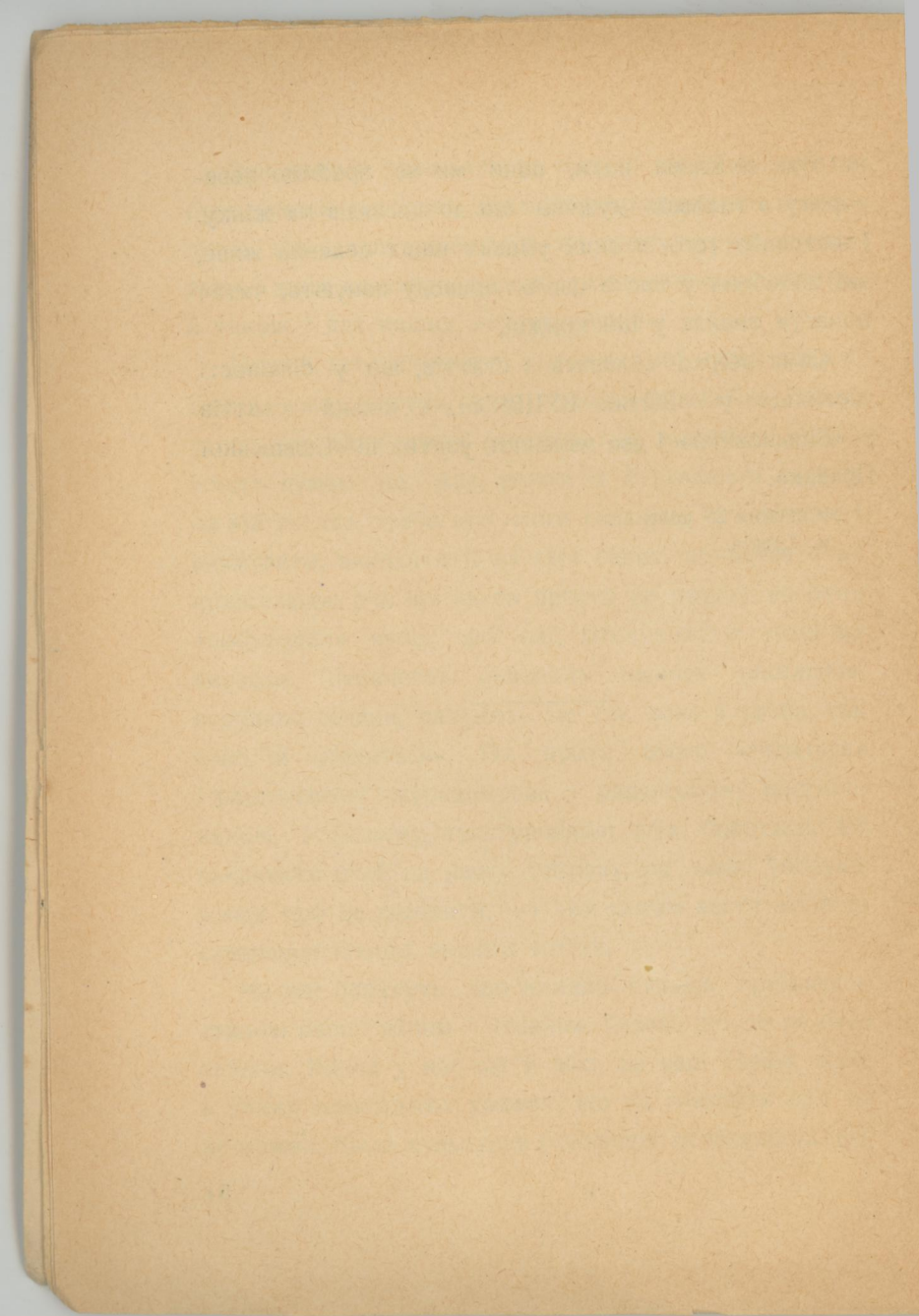
Можна ще заперечити і проти самої назви збірки. Досить уже, скажуть, назва темна та безнадійна. Невже у нас так - таки усюди дичавина? Я, звичайно, менше всього думаю це. Але, разом з будуванням нового, на мій погляд, треба яко - мога сильніше оту дичавину плямувати, виводити її на світ сонця, показувати на привселюдні очі. Ми часто просто не помічаємо отих «побутових» явищ, які нас оточують, в яких ми виросли. Величезна більшість нашого населення, особливо селяни, рахують, що так воно й треба, так воно й «годиться». От проти цього «годиться» і радянському журналістові, і радянському письменникові, і нашому культурникові слід боротися. Не закривати очей на нашу темряву, на наше убожество, усюди про це говорити, — і тим самим вести маси до створення нового іншого життя.

Читачі побачуть, що чимало статтів присвячено станові нашої жінки — селянки. Гадаю, що це не буде зайвим. Жінка у нас ще й досі, на наш сором, живе в таких нелюдських умовах, що не говорити про це не можна. Ніяка культурна революція, особливо на селі,

не буде можлива доти, поки ми не зробимо пере-
вороту в головах мужчин що до поглядів на жінку.
Ілюстрацію того, в яких умовах наша селянка живе,
які забобони у нас з цього приводу панують, читач
почасти знайде у цій книжці.

Сама збірка склалася з статтів, що у більшості
містилися у «Вістях ВУЦВК'а», є кілька статтів
з «Більшовика» і два малюнки, узятих із «Селянської
Правди».

16 червня 25 року
м. Харків.

ДИЧАВИНА.

Чи не краще буде замість того, щоб писати про те, як сельбуд чи хата-читальня мусять в-осени та зимою провадити свою роботу, хто в них працюватиме, чи не краще, кажу, подати кілька життєвих фактів, і тим самим окреслити зміст і форму тої роботи. А фактів у нас досить. Ось вам, наприклад,

Факт перший.

В селі Шестовицях на Чернігівщині селянка Орина Рибалкова втопила у річці трьох своїх дітей. Вона і сама себе хотіла згубити та її вдалось врятувати, а діти, як бачите, загинули.

Яка причина такого, здавалося-б, нелюдського вчинку?

В село Шестовиці кілька часу тому повернувся селянин Якуча, що служив десь на пароплаві і захворів на пранці. Відділ Губздоров'я, якому про це було відомо, приписав обслідувати лікареві Гладковій сім'ю Якучі та ближчих сусідів, (і певне) дав доручення

їй - же зробити відповідні роз'яснення селянам. Гладкова не поїхала сама у Шестовиці, а післала туди свого помічника — фельдшера. Що він там робив, невідомо, а селяни почали обминати хату Якучі і цуратися його, як зачумленого. Сім'я гнила від пранців, а по селу ходили самі неймовірні чутки про сіфіліс і люди були просто перелякані однією можливістю захоріти на цю хворобу. А як од неї уберегтись ніхто не знав і не було кому їм про це розказати. Жертвою такої несвідомости й перебільшеного ляку й стала Орина Рибалкова.

Пішла вона одного разу на річку білизну прати, оглянулась, аж жінка Якучі поруч неї полоще сорочки. У Орини й душа впала.

— Це вже не минеться мені — занедужаю на пранці... Ой, пропала-ж я, пропала!..

З того часу Орина забрала собі в голову, що вона їй справді захворіла. З кожним днем ляк її перед хворобою збільшувався і не покидав її ні на одну хвилину.

Зверталась вона і до шептух і до фельдшерів, але ніхто їй нічого певного не міг сказати. Нарешті, вона пішла до лікаря Гладкової, а та, як почувла, що Орина хвора на сіфіліс, сама перелякалась і не обдивляючись, дала їй якихось порошоків.

Тут сусіди почали Орині радити:

— А ти до акушорки у Слабин поїдь та, кажуть, либонь допомагає від такої хвороби!..

Акушорка була справжнім неуком і авантюристкою. Їй аби гроші, а вона від усіх хвороб лікувала.

Обдивившись Орину, акушорка сказала, що вона, дійсно, хвора.

— Та ти, молодичко, не побивайся! Ти мені тільки заплати добре, а я скоро тебе вилікую!

Отак і заплуталась бідна молодиця. А тут іще діти на віспу захворіли. Зовсім збожеволіла Орина.

— Оце-ж ці пранці уже й на дітей перейшли! Діточки-ж ви мої безталанні, що-ж я з вами робитиму, де порятунку шукатиму!..

Орина зовсім упала в розпуку. Плакала, тужила, рвала на собі волосся, що аж сум брав. А потім наважилась. Узяла дітей своїх, до Десни побігла. Плакала тихим вечером над берегом, слізьми обливала почорнілі запухлі личка дітей.

— Нема вам долі, діти мої! Умирайте краще... І я з вами!..

Підняла одного за другим,— сльози річкою течуть,— узяла й покидала їх у воду і сама за ними.

Діти загинули, а Орину врятували. А коли оглянули її й мертвих дітей, то ніяких ознак пранців не було й знати.

Ми не будемо тут говорити про те, чия тут провина.

Але чи не свідчить це про ту дичавину, яка ще панує у нас на селі? Чи не падає смерть цих трьох дітей на тих інтелігентів і робітників, що є на селі? Чи не входить це в круг політосвітньої роботи? І не треба тут особливих трактатів читати, а тільки з толком розказати.

Факт другий.

Про нього нас повідомляють із Сумщини. Це прошептух сільських та знахурів. Привезли якось до Тростянецької лікарні жінку, хвору на бешиху. Лікар, що оглядав її, був здивований тим запахом, що йшов від неї. Став розпитувати і виявилось, що її лікував сільський знахур, — він натирав хворій живота мастю зі свіжого кінського, коров'ячого і з-під малої дитини калом.

А в селі Смородині, що за дві верстві від Тростянця, живе другий знахур. До нього привезли жінку, що була хвора на живіт. Знахур довго обдивлявся її і нарешті сказав, що у хворої на животі видно видбиток жаби. З цього він вивів, що молодиця ніби то була нагодована періжками з жаб'ячої ікри. Зараз-же після того в животі розплодилася сила жаб, яких негайно треба вигнати. Він дав хворій якихось ліків. Після прийому жінка стала блювати і в блювотині знахур знайшов живу свіженьку жабу-джерелянку.

Звичайно, що це було чистісіньке шахрайство з боку знахура. Чи треба доводити неможливість такого явища? Очевидно треба, бо чутка про це геть по всьому селу рознеслась і на подвір'я хворої привалила така сила людей подивитися на жабу, що помічниця лікаря, яку хтось викликав був, ледве продерлася до хати. Хвора вже була непритомна. Давши їй ліків, щоб припинити блювання, помлікарша

тим урятувала молодицю, а жабу привезла до лікарні, яка там і досі перебуває.

Чи стосується і цей, другий, факт до політосвітньої роботи на селі? Чи треба про жаб'ячі ліки нам кричати? Очевидно треба.

Факт третій.

Подав нам його тов. Хмара із Зміївського району. Молода дівчина з Коробкового хутора родила дитину. Акушорка, що приймала у неї, хотіла дитинча залишити у себе з тим, щоб потім передати його до яслів чи куди інде. Але дівчина чомусь не схотіла. Прийшла додому, а тут батько-мати обурились:

— Де хоч дівай байстря, а додому не повертайся з ним!..

І дитина була кинута у Дінець. Але дитину було зловлено, наїхало слідство, від батьків бійка, від людей сором.

«Слідчі» так само вели себе по «культурному». Лікар Скляров, начрайміліції та слідчий пішли обідати до пана лісничого. Обід, мабуть, був смачний, пані лісничиха господиня привітна, можна й до вечора просидіти, а «покритка» не велике цабе, може й подождати.

Сидить вона у дворі, а навколо люди, — хлопці й дівчата, — зібралися. Сміються, глузують. Можна тільки уявити, що там творилося над дівчиною, поки «ті» за обідом вели веселу бесіду, бо дівчина не витримала, зірвалася з місця та й собі униз головою у Дінець за дитиною...

Дівчину урятували. Але де були ті, на кого падає обов'язок в таких випадках захищати жінку? Де був комнезам, коли він там є? Де були учительки, коли вони там є? Як дивитись на «слідчу владу», що обідала до вечора і про яку, як каже тов. Хмара, можна сказати словами колишньої пісні про станового :

«В дубленном тулупе становой пристав лупе,
Да йон еде на дела, на дела да на мертви тела,
А за ним на паре две чиновничьих хари»...

От вам три випадки з жіночого побуту. І тепер повстає питання, чи не слід нашим політосвітникам зимою спеціально зайнятися справою охорони матері та дитини, розказати про всі закони, існуючі «на сей предмет», бо-ж випадок, подібний цьому, що трапився у хуторі Коробковому, не є поодиноким.

Факт четверти

Цей уже більше торкатиметься агрономії.

Жила-була в одному селі на Миколаївщині бідна-пребідна вдова. Стара вже була. Прийшла весна, а у вдови бідної ні грошей немає, щоб найняти когось та якусь там десятину засіяти, нема й насіння. Баба до того, до другого, ніхто їй допомогти не хоче. Плаче бідна. Прийшла додому, нашкребла у себе по всіх закутках якихось фунтів п'ять чи десять ярої пшениці та й каже :

— Візьму я лопату, скопаю якийсь шматок на своїй нивці, посію оцю пшеницю, слізеньками піллю, може хоч який-небудь пудик уродить, щоб було

з чого калача спекти та батюшці до церкви божої понести, панахидку по родові своєму справити...

Копає баба лопатою свою нивку, плаче та слізьми обливається, коли гульк, а коло неї якийсь дідок стоїть. Як глянула вона на цього дідка, так уся й похолела, бо одразу впізнала, хто він такий був. Святий Миколай — угодник, так тобі неначе з ікони зійшов.

— Не плач, — каже, — чесна вдово та йди додому. А як стануть люди пшеницю косити тоді й ти при-
ходь до своєї ниви. Сама-ж іди тепер по селах та людей соприглашай: нехай дають по повній ложці найкращого борошна і нехай у кожному селі з цього борошна печуть по три калачі менших, а четвертий більший. І кажи ти людям, щоб вони аж до десятої п'ятниці на цих калачах правили по всіх церквах панахидки по родителях. Як відправлять панахидки, так нехай менші калачі по шматочку роздадуть дітям, а більший калач — батюшці. А од калачів один шматочок треба zostавити і до ближчої церкви передати, щоб і там, як калачі будуть пекти, так щоб той шматочок у кісто покришили. І чим більше будуть таких калачів пекти, тим і врожай буде кращий...

І зник святий Микола, угодник божий. А баба — вдова пішла по селах пророкувати. Та тільки, звісно, багато тепер бузовірів розвелосся, не всюди бабу слухали, не всюди оті калачі пекли. Батюшки не усюди людей соприглашали та панахидки п'ятницями святими правили, та мало людей бувало на цих панахидках. Забули люди бога. Від того у нас і врожай поганий, що калачів мало пекли та до церкви божої не несли.

А та баба-удова ходила по селах, аж до самісіньких жнив. Як прийшла вона додому, так люди почали вже яру пшеницю косити. Як прийшла та як подивилася на свою ниву, то аж навколюшки впала, бо зроду-віку такої пшениці не бачила: стоїть тобі уся десятина стіна стіною, аж хвиля по ній ходить. Набрала баба тої пшениці стільки, що й зсипати нікуди, усю хату засипала...

Що, думаєте не вірять оцій байці? Вірять! А от агрономові, так тому не вірять. Значить за зиму треба зробити так, щоб вірили агрономові, а не байкам попівським. Хто це має зробити? Очевидно сельбуд.

Факт п'ятий.

Теж агрономічний. От цього літа все селянство хвилювалось, чого дощу не було. А от у селі Ушивцях Понорницького району на Чернігівщині баби давно секрет дощу знайшли: треба, кажуть, тільки борщ у когось украсти та в криницю вилити.

Спершу в Ушивцях гомоніли.

— Немає дощу, прогнівили бога!..

— А ось, моя голубко, послухай. У Блистівій (село 5 верстов від Ушивців) так жито сидить на свинях, через те й дощу немає!..

Отак баби гомоніли та й пішли на вигадки. Нахмарило раз, люди зараз і почали казати:

— От найшлася спасенна душа, украла борщ, то й буде дощ!..

А воно й справді, баби у одного дядька, коли його жінка забайдужилась, украли з печі борщ і в криницю вилили.

Отож хай усі учаться у ушивецьких бабів, як дощ робити.

Факт шостий.

А в селі Абрамівці на Полтавщині така новина трапилась — молодиця одна одній переказувала:

— Чи чули новину? У Михайлівську слободу привезли жінку, яку дві гадюки ссуть.

— Та що ви?

— От провалиться на цьому місці!

— Кажуть, що зараз у Михайлівці молебня будуть правити...

— То треба бігти...

І посунуло все жіноцтво в Михайлівку. А назустріч баби з Михайлівки йдуть.

— Куди, молодиці, зібралися?

— Та до вас - же, на жінку дивитися, що гадюки ссуть.

— Та це не в нас, а в Красногорці.

І всі повернули до Красногорки...

* * *

Скажете, що роботи на селі немає? А оця безпросвітня дичавина! Хіба з нею не треба боротися, хіба так легко її побороти? Лікарі, агрономи, учителі! Це ваша робота!..

ЖІНОЧА ВОЛЯ Й ЖІНОЧА ДОЛЯ.

(З людських документів).

I.

Жінка в нас вільна. Так говорить закон.

А життя?

А в житті далеко не так.

Навіть серед передових пролетарів — жінка рідко виходить далі дітей та кухні, — не говоримо вже тут про село.

Недавно мені довелося в одному журналі прочитати, що селянка працює більше за коня. Селянин працює 2.800 годин на рік, кінь — 3000, а селянка — 3200.

Отже в селянина коневі краще живеться, ніж його жінці.

Тут за жіночу долю говоритиму не я, а документи, людські документи, що відбивають клаптики нашого нужденного темного життя.

II.

Лист селянина Коврігіна до голови Райвиконкому —
Кузнецова.

Председателю Петропавловского районного
Исполнительного Комитета.

Гражданина Ковригина Алексея
Михайловича, х. Лозовой Росишкого
сельсовета, Петропавловского района,
Павлоградского округа, 19 декабря
1924 года.

З а я в л е н и е.

592/26

Прошу вашего распоряжения дать мне надлежащий порядок в моей семейной жизни, так как в настоящий период, в ноябре месяце 1924 года, моя жена могла быть в рядах членов сельсовета и в настоящее время состоит членом совета, я очень рад, что жена моя членом совета. Касаясь выполнения обязанностей члена сельсовета, доношу следующее: председатель Росишского сельсовета тов. Холод вызывает в сельсовет мою жену, как члена сельсовета для выполнения той или иной работы, то этого жена, как член сельсовета, не работает в сельсовете, а председатель тов. Холод ведет мою жену в другое место и начинает разгулы и впоследствии моя жена бросила меня и с предсиком тов. Холодовым вступила в гульбище и я остался без хозяйки. И со стороны мне очень стыдно, что моя жена Евдокия Евстафьевна Ковригина, как член Росишского сельсовета и вдруг предсик тов. Холод ее расстроил, что она меня бросила. А посему вышеизложенного прошу ватего распоряжения, обратить внимание на предсика тов. Холодова, который к этому делу отнесся халатно, как голова сельрады, должен за этим смотреть, а он нарушает наш сельаппарат.

К сему А. Коврігін.

III.

Але прошу вибачити і не лякатися страшних слів, що їх ото селянин Коврігін понаписував. «Предсика» Холод ні на які «гульбища» Явдоху Коврігіну не зманював, а само «гульбище», оказується, було не що инше, як районний з'їзд рад, куди Явдох, як делегатка, їздила і де пробула три дні. З того усе й почалося. Про це маємо другого документа, — листа Холода до голови Райвику.

Голова сільради Холод пояснює «расстройство семейного положения» селянина Коврігіна зовсім инакше, ніж той його описав. По словах Холода, Коврігін живе з своєю жінкою вже 7 років і всі сім років вони ніяк не миряться між собою. Причиною цьому є те, що Явдох Коврігіна, як каже Холод, «любит быт всегда в обществе друзей». От в чому вся закавіка. І коли Явдох піде з дому, або хтось з чоловіків прийде до них у хату, то Коврігін уже й думає, що той прийшов до його жінки і що він її любить.

В хаті Коврігіна міститься канцелярія сільради. І от, як тільки Коврігін забачить жінку там, серед людей, то він зараз-же вибиває її звідтам в шию.

На недавніх перевиборах сільради Явдоху було обрано делегаткою на районний з'їзд. Треба було туди їхати. Спитали Коврігіна, чи пустить він на з'їзд свою жінку. Коврігін пустив, але з умовою — всього на один день. На з'їзді прийшлося пробути не один день, а три дні, і коли Явдох повернула додому, то чоловік накинувся на неї і став пострікати:

— Ти там десь тягалася з Холодом та Тимофєєвим, а тепер до мене припленталась! Геть з моєї хати!..

Явдоха тоді пішла до свого брата і там живе, розходиться з чоловіком думає. А Коврігін тепер говорить усім:

— Що-ж це за закон такий, що дозволяє жінці розходитись з чоловіком? Спершу її слід убити, а потім уже не гріх і оженитися вдруге!..

IV.

Що ми тут бачимо? Самий що ні на єсть держимордовський режим з боку Коврігіна, для якого закон «жена да убоїтсь мужа», є нерухомий і святий. Припустимо, що Явдоха Коврігіна «гуляла». Припустимо, що так. Так невже з цього виходить, що треба жінку притягти до себе за волосся.

Саме страшне те, що Коврігіних у нах по селах тисячі, мільйони. І коли жінки починають втягуватись у громадську роботу, то чоловіки починають кричати:

— Хіба то бабське діло сидіти за канцелярією!.. В общественні діла встрявати!..

І заганяють їх знову до горшків, до помий, до свиней. І рідко буває так, що селянка знайде в собі остільки мужности, що не послухає чоловіка та сусід і громадської роботи не кидає.

V.

От відносно «гульбищ», то чоловіки дуже рівніві. Як-же образа! Бо жінка — його власність. Що хочу, те й зроблю. Захочу — любитиму, захочу — битиму.

— Люби жінку, як душу, труси її, як грушу!..
А ми то самі? Хороші, такі хороші, що аж не
знаю. От вам доказ.

Читайте!

Лист до редакції «Вісти».

*Решетняк, Кость Павлович, діяч-ко-
оператор, наш рідний батько, кинув нас
вже два роки без засобів до життя
з безробітною мамою.*

*Просимо всіх чесних громадян, хто
здибає нашою батька, надайте йому
про наші муки, а нас повідомте по адресі:
м. Винниця, на Поділлі, вулиця Свободи,
будинок ч. 6.*

Діти: Галина й Юрко.

Читайте!... і червонійте!...

ПРО СТИДНЕ.

(Історія однієї англійської дівчини, що була показана на екрані).

Прошу не лякатися назви. Не буду торкатися питань, що ними зараз цікавиться комсомол, молодь, батьки й держава.

Буду говорити про... кіно.

Так от, учора я був у кіно. Квитка не купував, бо товариш задарма провів.

Прийшли ми, сіли і давай чекати. Тут скоро світло загасили і картина розпочалась.

Називалася вона так:

— «Хто його батько?»

Я гадаю, що ви вже догадалися, про кого й про що йде мова.

Про «дітьонка», як кажуть на Чернігівщині, мова йде у тій картині.

Але я збочую. Тому буду одразу про зміст писати.

Діялося те, що нам на картині показували, не в нашій темній некультурній країні, де робітники та селяни правлять, а у висококультурній, високоосвіченій Англії. Не забудьте - ж, — у Англії!

А в Англії тій та є король. Земля там належить панам—ленд-лордам, фабрики й заводи—капіталістам. Решта населення—«народ», робітники й селяни. Король в Англії царствує, ленд-лорди та капіталісти правлять, а англійські робітники й селяни не знають нічого кращого на світі, як на них працювати.

По-англійському це називається дуже мудро—конституція!

Віку тій конституції без малого 800 років. Як бачите, стара вже штучка, проте панам служить добре.

Улюблена пісня в англійських робітників та селян, коли не помиляюсь: «Боже, храни короля!»...

Зрозуміли, у якій країні те все діється.

Тепер про «героїв».

«Йон», як-то і належить, син багатого й старого батька. Матери немає. Мати чомусь ще молодою померла.

«Вона»,—так-би мовити,—пролетарського класу, не то робітниця, не то дочка робітника,—не розбереш.

У «нього» є дівчина, яку він кохає.

Молоденьке таке буржуйське дівчатко, хороше, як кошенятко. «Кошенятко» хоче присвятити себе охороні жінок та дівчат од сваволі злих та розбещених чоловіків. Це називається—боротися за жіноче рівноправ'я.

У «нього» є ще, крім того, вірний товариш, справжній, можна сказати, побратим.

Тепер, щоб ви не плутали, треба знати, як звуть «їх».

«Його» — Віктором.

«Ії» — Бесі, а по-нашому не знаю, як-то воно буде.

Дівчину «буржуазного класу» Фенеллою.

Товариша «його»... забув...

Батька «його»... забув...

Батька Бесі... те-ж забув.

Тепер уже давайте дивитися картину.

Віктор їде вчитися на адвоката (на «повіреного», як кажуть у нас по селах). Батько благословляє його у далеку дорогу, у житейське, так-би мовити, море.

— Гляди, каже, голубчику!.. Щоб там ні того, ні другого, ні третього. Сам знаєш, — Лондон, це тобі не Очеретяне паскудне. Ні чарки, ні дівчат, — щоб ні-ні! Розумієш? Бережи честь! Честь нашого шляхетного панського роду! Нема нічого на світі дорожчого за ту честь!

Син цілує батька у плече, обов'язково у плече, так воно в шляхетних англійців водиться, й думає:

— Помовчу зараз, а в Лондоні видніше буде, що робити!..

Віктор, батько, замок з екрану раптом зникають.

Минає після цього довгих шість років, — це так мовиться — довгих шість років, — а на картині це одна мить. Віктор вчиться. Ми з вами за цей час революцію учинили, поки Віктор на повіреного вивчився.

Нарешті наука скінчена. Віктор їде додому. Не встиг батька в плече поцілувати, як за пальто та кашкет і до сусідки Фенелли.

— Дозвольте, дорога Фенелло, бути мені за дружину!..

А Фенелла теж не дрімала. Поки Віктор учився, вона й собі училася обороняти жінок од злих чоловіків.

От вони, значить, як побачились, то Віктор хвастає, що він уже адвокат, а Фенелла хвастає й собі, що от і вона не ликом шита.

Віктор сердиться:

— На що тобі, Фенелло, возитися з брудними жінками бідного класу? Для чого тобі ото тією «юриндою» займатися? Моїй майбутній жінці то не личить!..

Фенелла обурюється:

— А, так ти он який!.. Ти хочеш, щоб я у тебе за куховарку лише була!.. Так отже заявляю тобі, що я буду вчитися і тебе не послухаю!..

— Тоді дозвольте, Фенелло, вам заявити, що я відмовляюсь від вашої руки й серця!

Фенелла зневажливо повертає Вікторові спину:

— Будь-ласка, я вами теж «не нуждаюсь!..»

Віктор хапає пальто й тікає назад до Лондону.

Розбили горшка закохані, виходить. Посердились, значить, не на шутку.

Але дівоче серце відходливе. І хоч яка сердита Фенелла була на Віктора, але далі вечора не витримала й написала йому такого листа:

— Коханий Вікторе! Не сердься, будь-ласка, — я пожартувала. Приходь сьогодні увечері до нас. Фенелла.

Але тут починається кавардак. Хлопчик, що ним послала Фенелла однести до Віктора листа, присів на вулиці до других хлопчаків і програв з ними до самого вечера у карти. Потім, згадавши про лист, він притьмом побіг на квартиру до Віктора, але виявилось, що господиня на кілька днів виїхала з міста і двері були замкнені, а Віктора дома не було.

А де-ж Віктор подівся? Хе-хе-хе! Віктор «гулять» пішов. Прилетів він ото на свою квартиру, та такий сердитий на Фенеллу, що з серця усе поперевертав у своїй кімнаті. На цей розгардіяш товариш його наскочив.

— Вікторе, голубчику, що ти робиш?..

— І не питай, брате! Біда!..

Тут він упав на стіл і заплакав гірко. Вроді, як у пісні, знаєте?

Пропала надія,

Забилось серце,

Заплакали очі мої!

Любив я дівчину

Та й та змінила і т. д...

Товариш і говорить тоді:

— Плюнь, брате, на цю історію й розітри. Мало хіба дівчат на світі є. Ходім, краще, у городський парк, там танцюлька сьогодні буде. І Бесі, знаєш ота весела чорноока дівчина, буде! Ідьоть?

Віктор витер сльози, хлипнув ще разів зо два і став знову веселий.

— Ідьом!.. І гульнемо-ж!.. І потанцюємо-ж!..

Тепер появляється «вона» — Бесі. Збирається йти

до парку. А вітчим, — я й забув сказати, що у Бесі теж батько помер і його заміняв вітчим, — лає:

— Гляди мені, паскудо, як не повернешся назад об одинацятій годині, то не пущу тебе до хати. Ночуватимеш на вулиці!..

Але Бесі ще молода дівчина і вона сміється з вітчима. Не знала-бо бідна, що за це її «доля» тяжко покарає.

От ми з нашими паничами у парку. Не думайте, що в англійських парках є щось особливого. Точнісінько те-ж саме, що й у наших Харківських. Тому не описуємо.

Бесі з подругою і Віктор з товаришем за столом. Віктор занявся «ухажорством» во всю. «На парах» просто пре. Бесі йому підморгує, а сама на годинника поглядає, — в одинацять треба дома бути.

Ось вона прощається й біжить до себе.

Тут у справу втручається бог. Посилає таку бурю, такий дощ, що людей з ніг збиває, вода хлющем лле. Справжні хляби небесні!

Бесі біжить темними вулицями. А вітчим на годинника поглядає й задоволено посміхається. Уже без п'яти хвилин одинацять, а Бесі немає, уже без трьох — немає, без одної — немає... Одинацять!..

Вітчим встає і зачинає двері. Ночуватиме дівчина на дворі. Мати просить, — не допомагає. Звісно, вітчим, — чужої дитини йому не жалко.

А де-ж Бесі?

Без трьох хвилин в одинацять вона була уже в себе на подвір'ї. Та тут халепа трапилася. Вітер

білизну в калюжу покидав. Давай вона ту білизну збирати. Збирала, збирала, аж поки вітчим і двері замкнув.

Бесі до дверей — зачинено. Мати хоче відчинити — вітчим б'є.

Пішла Бесі назад. Присіла коло якихось дверей і перечікує негоду.

Яким-то побитом, я вже цього не зрозумів, Віктор коло неї опинився.

— Чого це ви тут?

Сказала.

— Ходіть до мене. У моєї господині є вільна кімната. Там і заночуєте.

Але Віктор не знав, що хазяйки дома немає. Якби знав, то напевне-б не пригласив-би Бесі до себе, бо він-же був «шляхетний».

Пішли.

Я вже й не знаю, чи розповідати далі. Ну, та вже хай. Одним словом прийшлося Вікторові й Бесі в одній кімнаті спати.

Обоє молоді, на вроду непогані, ну, як кажуть баби, «гріх» між ними трапився...

Ранок. Віктор сумний, сумний. Ходить і думає:

— Дурень я, дурень! Зміняв Фенеллу на якусь Бесі, у якої і батькі невідомо хто, і сама вона неосвічена. Як-же її у товариство своє ввести?..

Але Віктор шляхетний... І потім-же честь роду... Але Бесі?... Її руки?... Її ноги?... Її рухи?... Її мова?..

Голова у Віктора від думок тріскається!

— Ї—і, що його, у світі божому, робити?

Виручає знову товариш. Прибігає:

— Як діла?

— Як сажа біла! Треба мені женитися на Бесі!..

Товариш і очі витріщив.

— Хіба той?..

Віктор журно хитає головою:

— Правильно, ти догадався!..

Сидять, думають.

— Все нічого, — говорить Віктор. — Бесі — дівчина хороша, от тільки вже проста дуже! Ну куди я з нею?..

— Знаєш що, — каже товариш, — у мене є тітка. Вона колись панських дітей учила. Віддай до неї Бесі, так та її одшліхує!

Віктор аж підскочив од радощів:

— Друже мій, чим я тільки віддячу тобі за це! Спасибі, друже, спасибі! Їду зараз до батька, благословення прохати на шлюб! Прощавай!..

Але Вікторів батько вирішив, що сина він на ноги поставив і, не вагаючись довго, помер. Так Віктор і лишився без благословення.

Тут знову перерва на кілька тижнів. Бесі уже в старій учительки поводження панське вивчає. Товариш Вікторів, по праву тітчиного небожа, коло неї треться. А Віктор? Віктор з Фенеллою шпаціює та долю свою нещасливу клене.

Але й тут доля його не вмирала. Поки ото він за Фенеллою зітхав, його товариш та Беся любісінько собі покохалися. Але стій! Як-же з Віктором бути? Ото задача!

— Не журись, Бесі! Я скажу Вікторові все. Віктор розумний, він простить нас.

На велосипед і гайда до Віктора. Як раз застав його з Фенеллою.

— Віктор, на хвилину. Я хочу тобі щось важливе сказати. Я... Ми... Одним словом, я і Бесі кохаємо одне одного!

Завмер. От думає, Віктор зараз уб'є.

— Друже!.. — радісно говорить Віктор. — Друже!.. Та ти знаєш, яку ти гору з плечей моїх зняв. Прошу!.. Я благословляю!.. Відмовляюся од Бесі!.. Бери її собі!..

А сам скорше до Фенелли.

— Фенелло, простіть мене. Я поведився з вами, як останній дурень! Дозвольте удруге прохати вас бути мені за жінку!..

— Милий мій!..

Картина.

— Ну, слава богу, вже кінець! — скажете ви.

Ні, чекайте, до кінця ще далеко. На екрані з'являється постать поважного пана і заявляє:

— Весілля Бесі можливо справити тільки через шість місяців!..

Чому через шість, а не через рік, невідомо. Так, очевидно, треба було.

А тут Бесі дізнається, що вона «понесла». Що тут робити? Не підеш-же до Віктора, не скажеш йому, що то від нього. І нареченого свого Бесі не хоче обманювати.

І вирішила Бесі тікати.

Тут знову бог посилає бурю з дощем. З пригодами Бесі добивається до своєї хати. Вітчима не було вдома, сама мати. Зустріла дочку, посадила, пожаліла, попестила.

Сидять, журяться. З'являється вітчим. Звичайно, глузує :

— А, повернулась! Радий, радий!.. Що-ж, надокучило з паничами гуляти?.. Геть із моєї хати!.. Геть зараз-же!..

А на дворі дощ, буря, блискавиці. Добрий хазяїн в таку негоду собаки з двору не вижене.

Тут мати за дочку заступилася на старого кинулася. Той у бійку. Мати у жменю соли та ввічі. І викинула старого з хати.

Знову перерва. Село. Бесі лежить у садочку хвора. Сошою їде «чорна карета». Зупинилася коло хатинки, до двору заходить англійський поліцей.

Говорить до матери так чемно :

— Скажіть вашій дочці, хай одягається. Ми на неї чекаємо!..

Посадили Бесю у «чорну карету» й повезли.

Поки це робилося, Віктора у права судді вводили. Урочисто це відбувалося. І присягу Віктор прийняв, що буде він честь свого роду берегти, а судитиме по правді.

Фенелла раділа. Вона навіть про своїх бідних жінок, що збиралася їх захищати, забула.

Коли Фенелла з Віктором повертали на автомобілі з учти додому, то зустріли «чорну карету». Розминулися і поїхали кожний своєю дорогою. Автомобіль до замку, а «чорна карета» до тюрми.

Бесі в тюрмі. Судитиме її Віктор. Боронитиме на суді Бесю Вікторів товариш, її наречений.

Суд поважний. Судді повдягані у чудернацький одяг. Віктор сів на своє місце. Приводять Бесю.

Тоді Віктор підводиться й говорить:

— Я обвинувачую цю дівчину в тому, що вона убила свою дитину!..

Всі присутні з жахом дивляться на Бесю.

Свідків немає. Один вітчим. Він розказує, що раз зустрів Бесю саму в горах, як вона положила щось загорнуте у біле і втекла.

— Там був мертвий хлопчик! — каже вітчим.

— Хто був батько вашої дитини? — питає прокурор у Бесі.

Беся мовчить. Вона знає, хто батько, але не хоче сказати на Віктора.

— Я не вбивала дитини... — тільки й може вона вимовити.

— Не вбивали, кажете? — сміється прокурор. — А це що?

І показує хустку, що колись їй Віктор подарував.

Бесі тут і «крити нічим». Правда, вона могла б сказати, звідки ту вона хустку дістала. Але чомусь не говорить.

Почав говорити оборонець. І якими він словами вже не взивав того поганця, що ото дівчину довів до сорому, до злочину, а потім її покинув.

Віктор слухав і мовчав.

Присяжні сказали:

— Винна!..

А Віктор присуд вирік :

— Я цю дівчину засуджую до шибениці!.. Хай бог простить мені мої гріхи, а вам ваші!..

* * *

Тепер кінець. Бесю, звичайно, повісили. А Віктор, мабуть, живий ще й досі. От тільки невідомо, чи Фенелла вийшла за нього заміж. Ну, та це справи не мінє.

Тепер, скажете, «мораль» яка?

Я гадаю, що як-би це діялось у нас, то посадили-б ми Віктора на лаву підсудних і дали-б йому там щось Бупр'у. І гроші-б примусили на дитину давати. І дитина була-б жива. І не пришлося-б матері ото злочин робити, а судові мороки завдавати, — її судити. Та й наш-би Охмадит не дав-би в обід дівчини.

Але не забувайте, що це було в Англії. Там «мораль» трохи инакша.

А саме.

Кожному паничикові можна дурити простих дівчат, за це йому нічого не буде.

А коли та дівчина, доведена до одчаю, згубить дитину, то той-же панич може її з спокійною душею відправити на шибеницю.

— Бо, головне, «честь роду».

Простим-же дівчатам треба знати, що вони не сміють і думати рівнятися за панянками. Хай тримаються свого кола. А то буде те, що з Бесею.

А всі прості люди — дивіться, які шляхетні та добрі пани. І які грубі та дикі прості люди. Тому — шануйте панів!

Не знаємо, яких пісень англійські дівчата співають з цього приводу. Жалко, що не знають вони нашої мови, а то можна було - б їм порадити оцю:

Кохайтесь, чорнобриві,
Та не з паничами,
Бо паничі злії люди,
Лихо роблять з вами...

А взагалі, скажу я вам, весела була картина.
Ми з товаришем таки добре пореготалися.

КРОПИВ'ЯНЕ ВЕСІЛЛЯ.

(Бувальщина).

Трапилося це в селі Руських - Крикливцях, Крижопольського району, Тульчинської округи. Жив там селянин на ім'я Овсяний Омелько. Як водиться, він був жонатий. І от від де-якого часу у нього з жінкою пішли сварки. Не обходилось, мабуть, і без того, щоб инколи Омелько не почаствував своєї жінки й кулаками.

Жінка йому кричить:

— А, так ти так! Так ти битись! Все одно покину! Ось побачиш тоді! Не я й буду, коли не покину!..

— То ще «будем посмотреть!»

— Покину! Прис. їй - бо, покину! Не зглянешся й коли!..

І покинула. Прийшов одного разу до хати Омелько, а жінки немає.

— Де? — питає у сусідів.

— Ге-ге-ге! — регочуть сусіди — невгладів жінки! Ну, й Омелько! Що-ж ти за чоловік їй після того? До Миколайчука Йосипа пішла твоя жінка. Он де вона!

— Да! Поцмокай тепер!

— Миколайчук не дурний. Катерина — хвацька молодиця!

Овсяний до сільради.

— Так і так, Миколайчук незаконно з моєю жінкою, Катериною, живе!..

— Як так незаконно? — спитав голова сільради Оляничук Каленик.

Омелько розказав.

— Та це чорти батька зна що, — сказав заступник голови, Мевшій Карпо, вислухавши Омелькове оповідання, — коли жінки почнуть чоловіків кидати, а другі їх до себе переманувати! Треба їм вкоротити хвоста!

А член сільради Репляничук докірливо подивився на Омелька й промовив:

— Я-б, будучи на твоєму місці, узяв-би хвостину та до цури побив-би їй на спині. Для такої «шкури» не може бути нікоторого снісхожденія!

Омелько безпорадно розвів руками:

— Пробував, так не допомгло!..

Стали держати раду. Всі скоро погодились на тому, що Катерині й Миколайчукові треба «вкоротити хвоста», і показати їм, як «нарушати закон». Обох їх викликали до сільради і посадили в холодну. Самі, тим часом, виробили «інструкцію» кари і загадали сход.

Коли зібралися люди, то Мевшій та Репляничук, по заздальгід виробленій інструкції, роздягли догола заарештовану пару, зав'язали їм очі і вивели перед народ.

— Дивіться, люди добрі, як сільська влада карає тих жінок, що кидають чоловіків, і чоловіків, що зманюють до себе чужих жінок!

Сход, який не чекав такого видовиська, зареготав, затюкав:

— Ого-го-го! Диви! Диви!..

— Тю-тю-тю!

— Так їй, лярві, й треба! Ач, надумала чоловіка кидати!..

— Та де це видано! Та де це чувано!..

— Тепер такий світ настав, що не смій жінці й слова сказати, не то що пальцем торкнути!..

Але цим кара не скінчилась. Трійкою була наготовлена кропива й відро з водою.

Голова Олянчук поважно виступив наперед і став держати таку «реч»:

— Товариші громадяни, і ви всі громадяни! Так, як у нас проізошло порушення брачних уз, а саме, — жінка нашого громадянина Овсяного Омелька, — Катерина, ізделала самовольну отлучку із дому свого мужа. Опинилася та жінка у хаті громадянина Миколайчука, котрий незаконно називає її своєю жоною. Спрашую я вас, громадяни, чи по закону вони поступили? Хіба свобода нам дана для того, щоб отакий позор своєму чоловікові учиняти? І ще спрашую я вас: на каком таком основанні вони називають себе чоловіком та жінкою? Хто їх вінчав? Де вони записувались?..

Сход мовчав, бо, дійсно, ніхто не знав, на «каком таком основанні» Катерина та Миколайчук стали називати себе чоловіком та жінкою.

— Стало бить, — продовжував Олянчук, — ми вирішили їх повінчати при всьому народові, щоб було все по закону. Як весілля, то весілля по всіх правилах! — закінчив голова і показав на відро з водою.

— Стій, — крикнув тут Реплянчук, — треба за музиками післати?

— І то правда. Клич музик!

Побігли за музиками. Але музик не застали дома, десь виїхали до сусіднього села весілля грати. Вирішили обійтися і без них.

Миколайчука й «невірну жінку» Катерину Овсяну стали при всьому народові «вгощати» кропивою.

Сход сміявся. Не найшлося жадної душі, хто-б заступився за них.

В цій церемонії приймав власноручно участь і сам голова сільради.

Після такого шлюбу, заарештованих відпустили, а сход розійшовся, обговорюючи це «кропив'яне весілля».

Трапилось це ще в травні місяці 1923 року. Голова сільради давно вже й забув про цей випадок. І ось, оказується, його за «кропив'яне весілля» судити будуть. Не знаємо, чи зрозуміє Олянчук що він зробив чи ні. Але наскільки жохливий ще побут нашого села, коли такі випадки, таке знущання робиться у нас і то серед білого дня і на очах цілого сходу. І ще страшніше те, що не знайшлося жадної людини, яка-б спинила це дикунство.

ПРО БАБУ СОЛОХУ.

Жила - була баба. Солохою звали. Бідна - пребідна була. Одну хатчину мала, та й та стала валитися.

Не було в баби ні дітей, ні родини. Сама однісінька бобилькою вік свій провікувала.

Провікувала вік баба, стратила молоду силу по наймах та на чужій роботі, а як стара стала, то почали бабу гнати геть.

— Іди, бабо, — казали, — робити ти не здужаєш, — як узяти тебе, то ти більше хліба з'їси, ніж наробиш. Виходить бабі таке, що йти старцювати.

Узяла баба шматок полотна, пошила торбу і пішла по - під віконню христарадничати.

Де дадуть бабі шматок хліба, де дозволять коло теплої груби погрітися, борщем холодним нагодують, а де й собак нацькують.

А нічого не вдієш. Не те що жалітися треба, а дякувати людей мусиш.

Отака - то бабі доля випала. Діждала баба щастя на старість, ввесь свій вік на чужих людей проробивши, господарям поважним догождаючи, господинь слухаючи, дітей не своїх, а дуків - куркулів доглядаючи.

Ходить баба Солоха по - під вікнами й богу молиться :

— Хай подасть вам господь та мати божа всього, що ви просите... Царство небесне вашим родителям!..

А собі баба то вже нічого й не просить, — хіба шкоринку хліба.

У неділю баба до церкви простує. Стане під дверима, бо, звісно, старчиха, й простягає руку. Стояти тяжко, старечі ноги натружені, хочеться бабі сісти, а не годиться.

І хоч яка тяжка доля спіткала бабу Солоху, але кріпко вірила вона в бога.

І людей того навчала:

— Слухайте, люди добрі, бога, — він, многомиловистий, вас так не залишить...

— А чого ж він вам, бабо, нічого не дав? — питає, бува, хто жартома.

— То він уже знає. Може на тому світі мені легше буде!..

Минали літа. Як вибухла революція, то вже зовсім старою була баба Солоха, ледви - ледви ноги пересувала.

Ходить баба по хатах. Зайде до багатого — лають революцію. Піде до бідного — радіють з революції. І помітила баба, що багаті ще стали скупіші та зліші, а бідні чомусь подобішали.

У бідного в самого немає нічого, а він бабу до столу присоглашає, а багатий жене. Баба - ж хилиться. У багатого говорить:

— Ач, сякі - такі, вигдали!.. Кращих людей у ніщо хочуть повернути!..

Куркуль, дивись, і розм'якне та бабі півхлібини в торбу кине,

— Хай вас господь милосердний хоронить від тої комуни!.. — говорить баба Солоха.

А в бідного, баба цокотить:

— Оце я була у Масліїв, так казав, що всі цар зібралися на більшовиків іти війною. Уже й війн оголошено... Пани повертаються!..

Бідні регочуть:

— Тоді, — кажуть, — повернуться пани, як ра свисне!

А найдужче баба боялася страшного суду та пекла. Не дарма - ж батюшка казав, що большевики то — чорти. Баба й думала, що всі вони в пеклі будуть.

Ішла баба раз увечері з шматками повз сель- будинок. Дивиться, там так світиться привітно. А на дворі холоднеча, сльота.

Подумала вона про свою холодну пустку та тоді:

— Дай, — думає — зайду погріюся... І на кому- ністів тих подивлюся.

Заходить. А там саме Каведе засідав. Людей повно, а попереду молодий селянин щось промовляє.

Стала баба в куточку й слухає.

Молодий говорив:

— У нас багато є сиріт, удов та безрідних. Їм треба, товариші, допомогти. Он, наприклад, баба Солоха. Ввесь свій вік робила, а на старість старцю- вати довелося. Не можна допускати, щоб робоча людина перед куркулем згиналась!..

Баба слухає й дивується. Так отакі ці комуністи?

А потім здумала, що вони чортові продалися, вийшла з кутка й сказала з серцем:

— Пху—пху!.. Не діждетесь ви, щоб я ваш хліб з антихристовою печаткою їла!..

Про антихристову печатку баба теж від попа дізналася.

Пішла баба, а збори посміялись і винесли постанову: допомогти бабі Солосі і ще вдовам та сиротам.

Баба йшла додому й бурмотіла сама собі. Вітер жалив старе тіло, дощ промочив до кісток. Сяк-так дійшла вона до хатки і не засвічуючи вогню (бо не було чого світити), лягла на полу.

Заслабла баба. Лежить день, лежить другий, лежить третій. Нікому немає до баби ніякого діла.

Хоче баба пити—не встане. Хоче баба їсти, а у неї й шкоринки в хаті немає.

І здається бабі, що посмокчи оту шкоринку, то й умирати легше буде. Знеслилилась зовсім баба, а їй ввижаються смачні страви і от-от вона рукою їх вхопить, а «хтось» візьме й відведе. І так цілу ніч баба промучилась. А як став ранок розвидняти, баба конче захотіла поїсти. Як «той» підніс їй шматок паляниці, вона рвонулась до нього, шматок щез і баба зі стогоном упала на дияву ряднину, і більше не ворухнулась...

Ранком голова Каведе зайшов у Солошину пустку—бабу відвідати, бо хтось сказав, що баба, кілька день не виходила.

Баба лежала, задравши голову, руки їй заклали а з відкритих очей по кривавій сльозі вийшло.

Похитав голова Каведе і промовив сам до себе:

— Пізно!..

Н А С У Д.

На станції, де потяг зупиняється всього на три хвилині, до вагону увійшло до десятка селян, — між ними дві молодичі й хлопча років 14.

Розташовувались довго й несміливо, як люди, що не звикли часто їздити по залізниці, а коли розсілись, то не знали де діти ноги, руки й торби з харчами. Були всі сірі, немов попідом присипані, руки мали великі та чорні, немов з заліза скуті, а жили надулись на них опукло, ніби товста шворка.

Особливо вражала одна з молодичь. Вродлива й молода, вона дивилася великими чорними очима і нічого ними не бачила. Ті очі були схожі на дві безодні і коли в них глянеш, то стає моторошно. На блідому обличчі, що здавалося машкарою, ті очі були ще страшніші, бо вся постать молодичі була втіленням німої розпуки і одчаю. Видно якесь велике нещастя пережила вона. І від того ото вона така стала.

Поруч з нею сидів сивий кремезний дід. Лице йому було в глибоких зморшках, — ніби час, як плугом, зорав його глибокими борознами і посіяв там горе.

— Певно хвора молодиця?

— Ні, то їй так спричинилося після нещастя. Це дочка моя!

— Кудись їдете?

— Та їдемо - ж, бодай воно не прийшлося й ворогові моєму їздити на старість, як оце мені доводиться, — вимовив дід і глянув на дочку, що продовжувала нерухомо дивитись у вікно. — Їдемо на суд, зять нашого завтра судитимуть!..

— А зять бандит, розбишака, розстріляти його треба, як собаку! — підхопила друга молодиця.

— Та хіба я, свахо, гадав, що в мене буде такий зять! Та вона - ж, ви самі знаєте, була у мене одиначка, то і я і стара ходили коло неї, як коло тієї квітки, на щастя та на долю виховували, а сталося он що. Бодай він був луснув маленьким, як ото він мені стільки горя та сорому завдав:

Дочка, не повертаючи голови, промовила:

— Тату...

Дід чи не чув того голосу, чи не слухав і, обернувшись до мене, говорив:

— Був у нашому селі син хазяйський. Спершу з більшовиками бився, потім зник, і щось років зо два про нього чутки ніякої на селі не було. Думали, що загинув десь. Коли ні, — позаторішньої зими повернувся. Повернувся ото він, значить, а в нас на селі почалися крадіжки, комори стали оббирати, коні виводити. Люди стали в один голос говорити, що то діло рук Миколи Мирошниченка. Казати казали, а вловити не вловили. А Микола зібрав собі

цілу шайку і все село так залякав, що всі його боялись. Однієї неділі ввечері несподівано він заходить з товаришем до моєї хати. В руках четверть самогону.

— Здрастуйте, — каже, — діду Мусію!

— Здрастуй! — кажу.

— А що, ваша Ївга дома? — це він за дочку питає.

— Ні, — кажу, — немає, десь пішла.

Поставив горілку на стіл, закусити попрохав.

— Давайте, — каже — вип'ємо, бо я прийшов вашу Ївгу за себе сватати.

Ми так і скам'яніли. А далі я зібрався з духом та й кажу йому:

— За тебе я своєї дочки не віддам. Забирай свою горілку та йди з хати, поки не пізно!

— А чому ж не віддасте?

— За бандита не віддаю. А ти бандит, за тобою вже давно куля плаче!

Він зблід увесь, встав з-за столу і знову перепитує:

— Так не віддасте?

— Ні не віддам!

— Так глядіть діду, пожалкуєте. А Ївга буде моя!..

Гримнув дверима й пішов. Перетрусились ми всю ніч, не знаю й як. На ранок люди нам переказують, що хвалився Микола нас спалити за те, що Ївгу за нього не хочимо віддати. Минув ото тиждень, може два, до нас у село міліції щось душ з двадцять

прибуло, і скоро Миколу піймали. Заспокоїлись ми, думали, що вже не буде нас той бандит лякати. Коли на весні прочули, що Микола втік з тюрми і знов за своє узявся. Ускорості в нас було виведено коні, а Микола переказав через людей, що він скоро приїде знову сватати Ївгу, тоді й коні поверне.

— А не віддасть, каже, старий за мене дівку, то спалю його до щенту.

Так ото ми до самого літа прожили, ночей не спали, усе двір стерегли. Однієї днини пішла Ївга з хлопцем у сусіднє село до родичів. Та як повертала додому, то не пішла шляхом, де всі люди ходять і їздять, а забажалося їй лугом піти, бо так далеко ближче. Ідуть собі у двох з оцим-о хлопцем і біди не чують. А коло криниці, — там така невеличка собі криничка є, — з очерету вискочив Микола з двома бандитами. Каже моєму хлопцеві:

— Ти, хлопче, йди додому, а Ївга з нами лишиться!..

Хлопець давай прохати їх:

— Зробіть зо мною що хочете, тільки пустіть сестру, не чіпайте її...

Так його набили добре, а її в очерет потягли. Продержали там цілий тиждень, а потім пустили. Повернулась вона до хати, неначе з хреста знята. Скільки горя у нас було, плачу, то й не вимовити.

А той бандит через три дні з'явився до нас з усією бандою і каже:

— Приїхав на весілля. Давайте мені дочку!..

Сини було обороняти стали, так не сила - ж наша. Усіх нас набив, мало не повбивав, сусіди з переляку

поховалися, а він ївгу таки забрав. Попа нагаєм пригнав до церкви і примусив перевінчати. Забрав з собою дочку, а куди — невідомо.

Ми поїхали у губерню жалітися, владі заявити. Нам сказали, що піймають того бандита. Тільки хитрий він з біса був. Ціле літо й осінь гуляв, і ніяк його не могли зловити, аж уже зимою десь у Чернігівській губернії піймали. Дочку от відпустили, але вона наче приголомшена, а він сидить. Оце судити завтра будуть.

Та я вже так скажу. Як спитають мене на суді, то я промовлю: — товариші судді, розстріляйте його падлюку, щоб і на землі не смердів і людей не мучив!..

Потяг підходив до великої станції. Селяни замилилися і почали збирати свої торби, — вони тут мали вставати. Дід узяв свою дочку за руку, а вона не переставала дивитись кудись порожніми очима і погляд тих очей вбирав у себе все, а сам не залишав нічого.

Вийшли на перон і стали сірою купою, а потім пішли і зникли в пащі дверей станції.

В ЛАБЕТАХ ТЕМРЯВИ.

У Волинському Поліссі, де віковічні ліси шумлять, де живуть люди, що відстали від життя без малого на тисячу років, де що-дня точиться безнастанна боротьба з природою, — там широке поле для людської фантазії. Світ замкнутий колом лісу, в уяві людей, населений різним чортovinням, що бажає зла людям.

Віками не досягав сюди промінь живої думки. Люди корчилились, мучились, потіли над землею, — вона висмоктувала з них усі сили і замість дарів, давала каміння. Жили й марили про якісь неясні надії. Сподівались на чудо, що визволить їх із злиденного життя. Творили легенди про чортів, багатих панів, що продавали душу сатані за багатство. Саме тут народилась легенда про пана Твардовського.

З давніх давен, що може з-за доісторичних часів, тут мали необмежений вплив жерці, потім, як спадщину, цей вплив у них перейняли попи з ксьондзами. Віра була повна забобонів, самих дикунських звичаїв, а поруч в серцях людей жила мрія про щось світле, хороше. І не вина їх, що та мрія приймала релігійну форму, що в дикунських віруваннях де-хто виснажав свою душу.

Хотілося розбити глухе темне склепіння і вирватися на світлі простори, підвестися до невідомого, скинути з себе турботи дня і увійти у царство боже.

І коли з'являлася людина, яка ніби-то говорила щось нове цим простим, з дитячою вірою, людям, коли вона подавала хоч маленьку надію, — хоч на словах, — на визволення, їй починали вірити, за нею починали йти. Кожне слово, кожний рух тої людини, будь він «святий», будь він пройдисвіт, вважалися за закон. І найбільшою послугою перед новим «пророком» було — виконати цілком, на ділі, його проповідь, стати гідним його науки.

Тяжко навіть уявити собі, якої сили набирає цей вплив над темними віруючими людьми. Досить одного слова, одного натяку, одного руху бровами, — і вони ладні піти на пекельні муки, на смерть, на вигнання. Історія сектантства за часів царату дає нам тисячі прикладів таких «мучеників».

Оце саме «мучеництво» ми маємо і в Новопільській драмі.

Селянин села Новопілля на Волині, Йосип Цимбалюк, що вступив до місцевої секти, яка дуже близька до хлістів, на ґрунті нових релігійних вірувань, забив своїх чотирьох дітей. Мотиви? Мотиви ті, що справжній «віруючий» не може, не мусить мати дітей, бо це суперечить «закону божому», і коли він хоче дійсно урятувати себе й свою душу, то він мусить їх знищити, бо діти суть «червоні дракони».

Звідки взялося таке бузовірство?

Кілька років тому у цих місцевостях з'явився «новий пророк» з села Мокренщини, Корній Каламарчук. Вже до нього на Волині прокидались подекуди секти, як от штунда, мальованці, «лже - присвітер» Гриценко. Так що Корній Каламарчук не був якоюсь новиною для тутешніх селян.

Попервах населення поставилось до проповіді Корнія вороже, з недовір'ям. Всі знали, що це колишній п'яниця, що занехаяв своє господарство і десь блукав по світах.

Через багато років повернувся Корній до рідного села і став проповідувати по глухих, закинутих в лісових нетрах, селах «нову благодію вість».

З села в село стала ширитись чутка про нового «благовістителя». Казали, що Корній сціляє хворих, навіть незцілимих. Деякі навіть запевняли, що Корній прямо з'явився з неба і що його устами промовляє сам бог.

Одним словом, ми маємо класичний випадок появи нового сектанського пройдисвіта, якому торує шлях чутка про чуда, — яскравий приклад зародження нової секти.

До православних попів Корній ставився вороже і взивав їх слугами сатани.

— Мене бог настановив, — казав він одному попові, — а тебе хто?

Корній казав, що попи не повинні мати власности, а мусять ходити від хати до хати і так годуватися. Але сам Корній не відмовлявся від земних благ, хоча й вважав себе мало не за самого бога. Мав

6¹/₂ дес. землі, троє коней, дві корови. Ні він сам, ні його «богородиця» Меланка самі нічого не робили, — за них по господарству справлялись віруючі.

Що - ж нового вніс у свою проповідь Корній? Та нічого! У нього ми бачимо основні риси хлистовщини. У корніївців ми маємо «апостолів» з довгим волоссям і з ковінками в руках, жінок, — «сестер», звичайно «духовних», які одягаються в чорне й ніяких покрас не носять.

Що характеризує самого Корнія так це те, що він має нахил до розпусти, на цьому, виключно, тримається все його вчення. Тут уже ми маємо певну хворобу, переходимо в царину полової паталогії. Через це, роблячи оцінку корніївщини, ми мусимо заявити, що в Новопільській трагедії є матеріал для дослідження не тільки соціолога, а й психіатра.

Страшний суд займає одно із найчільніших місць у проповідях Корнія. Воно й зрозуміло. Через страшний суд «вірні» увійдуть до «царства божого», на- завжди з'єднаються з Христом. «Богородиця Меланка» навіть вказувала на те місце, де той страшний суд відбудеться. Це село Кмитово, а судити людей буде сам бог—Саваоф, цеб - то Корній.

Село Кмитово — релігійний центр корніївців, — Синай їхній. Річку, яка там протікає, вони називають Йорданом, а дерева, — волинські дуби, сосни, ялини, — Ліванськими кедрами.

Корній — ворог шлюбу. Шлюб, як обряд, він зовсім відкидає.

— Адам і Єва не вінчалися, то й нам не треба!..

«Духовні сестри», на думку Корнія, не повинні мати дітей, бо вони - б завважали радінням, а батьків - би прив'язували до дітей, в той час, як вони цілком мусять віддатися богові. Це дуже нагадує хлистовське — не жонатий не женись, а жонатий розійдись!..

— Діти вороги, — учив Корній, — червоні дракони!..

Раз так, то діти заважають увійти у царство боже, — от висновок, який робили корніївці з цієї проповіді.

А тому мати дітей — великий гріх. І духовні сестри різними засобами досягали того, що дітей не мали. Але як бути тим, хто дітей уже мав, коли вступив до секти? Тут з'являється боріння: або урятувати душу й тоді не треба дітей, або діти, — тоді немає надії на спасіння!

— Діти народжені в шлюбі, гріх, нечиста погань, — учив Корній.

— А як-же бути мені?..

Ми не знаємо, чи Йосип Цимбалюк робив таке запитання Корнієві. Нам не відомо, що Корній відповідав на це, як практично він радив своїм віруючим розв'язати це питання.

Цимбалюк — апостол, Цимбалюк — хоче у всьму додержуватись точно віри, а в нього четверо дітей. Як тут бути?

Ви відчуваєте тут наростання духовної драми. Темний мозок, отруений ядом релігії, даремно шукає виходу. Його немає. Або — або. Або діти або секта. Двох шляхів немає, не може бути.

І от потроху визріває те, про що, може, Цимбалюк спершу думав з жахом, що він відганяв, як страшну спокусу. Але у нього вже не було волі відійти від секти. Залишалось друге — позбавитись дітей і тим самим «очистити» свою душу від страшного гріха, а світ звільнити від «чотирьох червоних драконів».

Так визріла в Цимбалюка думка убити своїх дітей.

До цього страшного вчинку, тим страшнішого, що він робився в релігійному засліпленню, коли людина вже не володіє собою, а вся перебуває під впливом екстазу, Цимбалюк готується так, як то й личить справжньому апостолові Корнія.

Він одягається в чисту одіж і білизну, як перед святим ділом. Свою наймичку, Христю Трохимчукову, замикає в комору, щоб вона не помішала його намірам. Потім підійшов до ліжка, де спали діти, прив'язав їм рушником ноги, а щоб було міцніше, прив'язав їх ще й до ліжка. Це було в ніч на 26 березня 1924 року.

Ви уявляєте собі картину? Навколо — морок ночі неосяжний, може дощ, може вітер, що журно шумить у верховинах дерев. Низька хата, мінливе світло каганця, батько ввесь у білому, зв'язує своїх дітей. У нього жаринами палають очі, а рухи спокійно розраховані.

От він зв'язав дітей. Хвилину дивиться на них, ніби роздумує, ніби в нього щось в останнє ворухиться людського. Але це на одну мить. Він

випростується, іде до печи, бере залізного рогача й починає колошматити дітей по головах.

— Тату, що ти робиш?.. За що ти нас убиваєш?.. Ми - ж тобі нічого не винні?..

Темна ніч. Її морок важко навис над хатиною. Не прорве дитячий зойк цієї темної завіси. Ніхто не почує їхнього смертельного благання. Немає в них і батька. Бо то не батько над ними стоїть, а збожеволіла людина. І тихішими стають зойки дітей. І згодом тяжке мовчання знову опановує всим.

Перейдена остання грань! Во славу богів принесена нова кривава жертва! Тепер воля, тепер можна цілком віддатися тільки йому — богів!..

Чи може блиснуло в цей момент щось у голові Цимбалюка? Чи може страх опанував його душею? Тільки ми бачимо, що Цимбалюк хоче заховати сліди свого проступку. Він вносить соломи, кладе її під ліжко й запалює. Діти були ще живі. В димові й полум'ї пролунав і замовк їхній останній стогін...

Цимбалюк упевнившись, що діти мертві, будить Христю Трохимчукову. Та забачивши вогонь, кричить на гвалт. Збігаються сусіди, але пізно. З вогню витягли чотири обгорілих трупи...

КНИГА ПРОРОКА ЇЗДРІ.

(Нотатки з релігійного життя села).

Один мій знайомий селянин, який знає, що я «балуюсь» у газетах, запитав мене:

— Скажіть, ви біблію читали коли-небудь?

— Та колись — кажу — читав, тільки вже поперед перебував, про що там пишеться.

— Кажуть, що там є книга пророка Їздрі, так у ній про все, що у нас зараз діється, написано. І про те, як царя скинуть і уб'ють, і як у народі волненіє піде, і що брат на брата підніметься, син на батька і батько на сина, жінки кидатимуть чоловіків, а чоловіки жінок. І що буде голод, війна, нещастя і знамена різні на небі. Цікава, кажуть, книжка. Он у нас Кислиця так по тій книжці усе чисто розказує!..

— Що ваш Їздря написав про все те, не дивно, бо він писав уже після того, як то все сталося. А писав він не про наші часи, а про іудеїв, тоб-то євреїв, яких повоювали дужчі сусіди. А що Кислиця носить з біблією, як дурень з ступою, то то він не без задньої думки робить. Адже Кислиці більше нічого не залишається робити, як біблію читати.

— Та це ви правду говорите. Землю у нього, котра злишок, незаможники забрали, гроші у банкові пропали, то тут і, правда, біблію считаєш!

— Ну от! А все для того, щоб довести ото вам, що нинішня влада не довговічна, що це бог карає вас за гріхи, що прийде час і все на старе повернеться. Кислиця землю назад одбере, а незаможників у тюрюгу засадовить. Адже так?

— Так, так. Так по його й виходить. От тільки біда та, що нікому у нас з Кислицею говорити. Він тобі по біблії, як по писаному, а ми пороззявляємо роти та й слухаємо. Бо ніхто у нас нічого не читає, та й взагалі, що ми знаємо? Росли досі, як трава!.

От іменно, як трава. А релігійний кукіль росте, пускає коріння, оплутує темних дядьків.

Слухають вони ото книгу Їздрі, похитують головами, чухають спини й зітхають:

— Землю панську брали, куркулів дехто розкуркулював, ліси рубали, за радянську владу голосували. Ой, як-би не прийшлося відповідати, бо, бач, он що пророк Їздря пророкує?..

* * *

Баба бере дитинча на руки, несе до ікон і каже:

— Кажи — бозя!.. Кажи — бозя!..

Дівчинка вдивляється в ікони, потім плеще в долоні й белькоче:

— Ляля... ляля!..

— Кажи, дитинко, бозя!..

— Ляля!..

— Кажи, бозя!..

— Ляля, бабо!..

Так ото баба «бозяє, а онука «лялає». На це наскочив батько.

Узяв дочку на руки та рукою до ікон:

— То, доцю, і не бозя, і не ляля, а шалапута! Кажи—шалапута!

Баба давай хрести класти на себе та в душі зятя проклинати.

* * *

— Чи ви, куме, чули новину?

— А що?

— Знаєте, прозорливі старці кончину світа про-рокують!..

— Та невже?

— Ось слухайте, кумо. У святій землі, в Ярусалимі, де сам господь ходив босими ногами і ноги собі поранив, колись лежав його хитон, що сама богородиця ткала, та кохта її. За ті святощі війна сто год тяглася, бо кожному хотілося ті святощі забрати, а вони-ж нетлінні! Так хитон той забрали кудись, а кохта в Ярусалимі лишилася. Було тоді знамено: як розпадеться кохта свята, то й кончина світу буде. Тисячу років та кохта лежала, а тепер от розпалася, зотліла. Так прозорливі старці тепер говорять:

— Ждіть, люди божі, страшного суду. Прийде скоро такий день, що всі люди розтануть, як пара. Нікого не буде.

— Оце, прости господи! — жахається кума.

— Еге, кумо. Так у нас оце буде святий странник, так приходьте, помолимося за грішний світ...

* * *

У церкві крик, гармидер, лайка. Піп сховався до віттаря й не виходить до парохвіян.

Спереді репетує одна баба, б'є кулак об кулак і кричить:

— Чого заховався, гривата собако, до віттаря? Виходь! Я тебе за коси з церкви, сякого-такого обновленця, виволочу. Благодать святу підробляти надумав! Люди добрі, та тягніть його сюди, ми йому покажемо обновленіє. Ач, що надумав! Вигнати його треба, щоб і церкви не паскудив!..

* * *

Назустріч одна другій ідуть дві баби. Одна здоровкається, а друга лице одвернула.

— Чого-ж це ви, Опанасівна, й не здоровкаєтесь? Сердитесь за щось чи що?

— А таки й сердюся... Як-же з вами здоровкатись, коли ваш син та попа судив!..

* * *

У вагоні їдуть кілька дядьків, а між ними один робітник.

— Ви звідки, дядьки?

— З Польової.

— Це ваш піп в острозі сидить?

— Та наш-же. За обновленіє шість місяців дали. Кажуть, що йому і там не погано, у канцелярії пише.

— Дурне, — відповідає робітник. — Він у нас у майстерських вугілля тачкою пирає. Запитали у нього:

— Чого це ви, батюшко, тут робите, а не сидите у затишку?

— Я, каже, з малих літ труд возлюбив. А потім боюся, що коли я буду сидіти, то мені косу острижуть.

Дядьки сміються:

— Ач що говорить! Видно думає знову на парохвію десь сісти, людей дурити!..

* * *

У Харкові на Холодній Горі жінки якогось Ваню-прозорливця знайшли. Що-неділі й що-свята до того Вані ідуть із сіл жінки, везуть йому страву й до страви.

Кажуть, що там вони з «божим чоловіком» трапезують.

Одна баба, вагою так пудів з сім, розказує чоловікам та жінкам про ті дива, що в того Вані-прозорливця діються.

— І сказав мені, люди добрі, той прозорливець: Коли хочеш раба божя, Параскевея, увійти до царства небесного, то покинь торгувати. Не піклуйся про земне, а піклуйся про небесне!

— І покинула?

— А покинула. Мені душа дорожча за гроші!

Один з дядків з посмішкою сказав:

— За вами, бісові дочки, хоч-би й хотів до царства небесного поласти, так не потовпишся. Ти сама, Параско, як сядеш, то півраю забереш. Пху, бодай вас лиха путь побила!..

— Якось мені пощастило розбалакатися з одним селянином, про якого я знав, що він уже років більше десятка до церкви не ходить.

— Як це з вами трапилося? — питаю.

— А так. З-замолоду я був дуже охочий до церкви. Вірував так, що й не знаю. І до півчої ходив. Ускоро-рости після революції 1905 року зайшов я якось до свого попа по ділу. У нього гості там саме були: попи з других сіл, учителі, лікар. Хлещуть горілку, соромицькі слова говорять. Присогласили й мене до столу. Сиджу я й слухаю, як вони навіть святих дарів не шанують. Замутило мені серце.

— От, думаю собі, попи, а такий гріх говорять. Для чого ото?

Потім вибрав хвилинку та й питаю свого попа:

— О. Павел, я оце дивлюсь на вас, так бачу, що ви ні скільки в бога не віруєте?

— А ти думаєш, вірую? Та ти спитай ось кожного з нас, так з них ніхто не вірує.

— Для чого-ж ви тоді нам, мужикам, говорите?

— Дурню! А їсти нам-же треба щось?

Я знову до нього:

— Тоді скажіть, де-ж правильна віра є, де її шукати?

— Читай євангеліє, то там і визнаєш, де віра правильна.

А причастя?

— Пусте!..

— А святі, а моці?

— Дурне!..

З того часу я й загубив віру. Був і в баптистів і в молокан, і до христів добирався, але усяди бачив, що обман. Читав євангеліє—переконався, що неправильности там багато. Потім гражданські книжки став читати. І дійшов я до думки, що бог-то пригода, що ніякої душі немає, і як умреш, вийшло диханіє, ото і душа вся. А на могилі трава виросте. Оце вам усе й безсмерття!..

* * *

А то ще мені оповідали таке.

В одному селі жило два брати жонатих. Як розігнали з монастирів манахів, то розбрелись вони по селах, хто куди. З'явилися вони і в тому селі, де брати жили. Стали там молебства та всеношні правити. Народ хмарою посунув до них.

Почали ходити й жінки братів. Як субота, одягаються і до манахів. Так ушніпили, що печене й варене кидають, аби служби не проворонити.

Надокучило це братам. От старший і каже меншому:

— Присліди, будь-ласка, наших жінок, що вони там роблять!

— Добре, — каже брат і пішов назирцем за жінками. Дорога йшла лісом. А серед лісу була галявина, жито там мужики сіяли. Як стали жінки доходити до тої галявини, з-за кущів два манахи

вийшли. Молоді та здорові. Попривітались, а потім у жито пішли. Брат за ними. Дивиться, а там ска-тертина розстелена і наставлено такого, що хіба пташиного молока не було. Навіть самовар гарячий притягли.

Брат заліг на межі та й жде, що воно буде.

Всі четверо випили, закусили, а потім пообніма-лися і в ліс по парі. Брат тоді вискочив зібрав усе в скатертину, і самовара не забув, і гайда додому.

Старший зустрів його на порозі.

— Що,—питає,—узнав?

— Та взнав!..

І розказав йому про все, що було.

— Так он воно які наші богородиці. Бери-ж, брате, віжки та мочи їх у воді. А я тим часом само-вара наставляю.

Накрили вони стола, і ждуть жінок, а віжки у воді мокнуть. Вже зовсім стемніло, як жінки повернули. Стали обидві перед іконами і намірилися помолитися, та як побачили накритий стіл, то одразу догадалися, звідки воно все.

— Ну сідайте, повечеряєте з нами та розкажете, як вам молилося. А нам, от бачите, бог щастя послав, найшли оце добро в лісі.

Сіли жінки, мовчать. Мовчать і брати. А як пове-черяли то старший брат і каже:

— Виймай, брате, віжки та бери ти мою жінку, а я твою, щоб не жалко було бити...

Другого дня пішли брати заявити на тих манахів але їм уже і слід простиг з села.

* * *

А в одному селі на Первомайщині так трапилося отакєє.

Зайшли в село теж якісь «прозорливі» странники із шалаючих. Подивилися—село темне, значить, можна поживитись.

От вони й давай селянам голову морочити.

— Покайтеся, люди добрі, а то світ скоро перевернеться. У саму великодну п'ятницю янголи й арханголи у небесні сурми заревуть. Ото так і знайте : страшний суд іде...

Селяни не на шутку захвилювалися. Тут весна на дворі, орати й сіяти пора, а вони молебні правлять та поклони б'ють.

Прямо збожеволіло село. І чим ближче підходила великодна п'ятниця, тим більше молилися.

За два дні перед «страшним судом» вийшов від «странників» наказ :

— Збиратися по окремих хатах і чекати небесного гласу. І, боже борони, виходити кому з хати, а то впаде огонь з неба і спопелить того чоловіка.

Цілу ніч чоловіки з жінками й з дітьми псалтирі читали та все тої янгольської сурми чекали.

Аж ось засіріло на дворі. Потім зарожевіло небо. Потім уже і зовсім день, а сурм все не чути.

Раптом на вулиці крик :

— Рятуйте, люди, хто в бога вірує!.. Ой, рятуйте!..

Люди з переляку на вулицю, не стрималися.

— Що?.. Що таке?.. Що трапилося?..

— Комору обібрали!.. Все до нитки забрали!..
На другому кінці вулиці другий голос кричить:
— Що - ж я тепер буду робити?.. Що я за хазяїн?..
Коней вивели!..
— Та то може янголи узяли їх, щоб на небо
з'їздити!...—пожартував хтось.

* * *

Коли я вже учився в школі, був у мене знайомий
коваль, Мусій Лапа. Руки—золото, але п'яниця був,
яких мало.

Як заробить якого карбованця, зараз-же горілки
вип'є і співає журних пісень. Улюблена-ж пісня була
про Мороза.

Як тільки на левадах зачуємо отой спів, так
і знаємо, що Лапа гуляє.

Як зараз бачу його, під вербою. Стоїть, обіпер-
шись об стовбур і розливається, хватає за душу
та пісня.

Ой, Морозе, Морозенько,
Ти славний козаче...
За тобою, Морозенько,
Вся Вкраїна плаче...

Умів співати Лапа. Здається, за нього ніхто краще
не співав у селі. В компанію його завжди за ради
тої пісні присолашвали.

Зо мною він иноді на підпитку любив поговорити.
Згребе свою чорну бороду в руку і, сміючись (очі
тоді йому хитро всміхаються), скаже:

— Аглія... Хранція... Студенти... Нікодимія (академія)... То, брат, все пусте... Що розумний, що дурний — все одно помре... А тому пий і веселись душа. Горілка та ще добра молодиця — от тобі й уся радість у нас. Зрозумів?

Мене цікавило, як Лапа відносився до бога. Тверезий він не любив про це говорити.

— На що питаєш? Бог сам по собі, а ми самі по собі. А що положено нам від долі, то від того, брат, не втечеш!..

Зате п'яний Лапа вів цілу словесну баталію з богом, а найбільше з Миколаєм-угодником.

Як іде мимо церковних воріт, — над ними висіла ікона Миколая, — зараз бух на землю. Зніме шапку, б'є себе в груди й кричить:

— Миколай-угодник, святий божий. Що ти знаєш? Мудрость чоловічеська вигадала лістричество по формулярах, студенти по нікодиміях науки вивчають... А ти висиш... Чом не зійдеш і чуда не сотвориш?.. Га?.. От я стою перед тобою і лаю тебе, а ти чого не караєш?.. На, карай, карай мене богохульника... Не хочеш?.. Не можеш, а не нехочеш... І я не боюсь... От лаю тебе і не боюсь!..

Скінчив Лапа зовсім несподіваним. У вісімнадцятому році пішов до брата, викопав під горою печеру і замурувався там. Сидів там без малого чотири роки і слава про нього пішла, як про святого. А в 1924 р., коли до нього чимало зібралось людей, він виматюкав їх, покинув печеру і через місяць п'яний замерз у канаві.

ДОЗВОЛЬТЕ ВОПРОС!

(З селянських конференцій).

Нам до дрібниць знайома ця картина. Ще за два тижні були розіслані повістки. По тих повістках на селах скликали сходи, на яких селянство галділо, напирало на сільраду за непорядки і виливало у безладних сперечаннях свої нужди й свої надії. Потім так само довго обирали делегатів і примушували їх записувати «селянські вопросы», котрі слід-би було поставити на конференції і конче добитися на них ясної й точної відповіді.

Нарешті, надійшов день конференції. Вона збирається довго, бо ніхто ніколи в призначену годину не з'явиться, у районі метушня, все лагодиться, готується до прийому делегатів.

Делегати й так просто собі селяни, тим часом, діляться між собою думками та про діла свої розмовляють.

— Ну, як там у вас?

— Та нічогенько!

— А з землеустрієм?

— Та так, що й плохо.

— Куркульня насідає?

— Та й куркульня, та й так якось...

— А у нас голова сільради, так той випити любитель! Оце на масниці так такої мухи вріза що з гостей до хати під руки вели!..

— Здорово... І що-ж?

— Та нічого... Сидить, служить!

— А ви-б, той, конференції це сказали.

— Не оратури ми, хай оратури скажуть.

Нарешті:

— Товариші, пожалуйте будем розпочинати!..

Обирають президію — і таку і «почотну», слухають привітання і надсилають привітання і уже потім переходять до ділової роботи.

Делегати сидять уперто, слухають уважно. Справи обмірковують з усіх боків, а підходять до них обережно, обмацуючи так, ніби тут заховано якогось скарбу.

Кожного, хто поспішає, обривають вигуками:

— Оце так делегат!.. Його послали громадські справи вирішати, а він до жіночої спідниці поспішає... так нільзя!..

— Товариші, справи у нас сурйозні, а тому хоч цілу ніч просидимо, а обговорити все слід!

— Правильно... Товариш голова, дозвольте вопрос!

— І мені!..

І ставлять ті вопросы і ставляться і ставляться ставляться аж до 3-х півнів.

.....

У Чорному Острові, Проскурівської округи на Поділлі, скликали безпартійну селянську конференцію. Все йшло гаразд. Обрали президію, заслухали привітання і перейшли до роботи.

Стоїть доповідь Райвика. Доповідь, як доповідь. Не обійшлося, звичайно, і без «об'єктивних». Було сказано і про «суб'єктивне». Згадали Ленінові заповіді, змичку міста з селом і все було гаразд, все було добре, все було на місці.

— Роботи було багато, умови праці тяжкі, а все таки ми виконали її на всі сто відсотків.

От тут і починається той «вопрос».

Підводиться один з делегатів.

— Дозвольте мені вопрос!

— Будь-ласка!

— От товариш голова сказав, що роботи у них було багато, що робота була тяжка. Сознаю, що робота була нелегка і за те йому дяка. А от дозвольте запитати, чого райвиконком мало звернув уваги на молодий парк, що його худоба марнує.

Голова дає пояснення, що правда з парком не теє. І кінчає:

— До парку делегатам немає жадного діла. Хай говорять не про парк, а про радянську роботу!

Делегат посміхається в бороду і до президії:

— Тоді дозвольте такий вопрос! Чому райвиконком післав для викачки податку тройку, яка поводи́лась на селах, як петлюрівські жандарі?

— Там були не петлюрівські жандарі, а члени партії.

— Дозвольте вопрос!

— Будь - ласка!

— Вопрос такий: одного з трійки вичистили з партії, потім відновили в правах і перевели у другий район на кращу посаду?

Тоді підводиться секретар Райпаркому. Замість того, щоб спокійно з'ясувати конференції суть справи, став поводитись зовсім инакше.

— Товариші, — говорить він — той товариш, про якого тут згадували, на якого тут намагались кинути чорну пляму, має заслуги перед революцією. А хто - ж той, хто оце тут виступав? Сам петлюрівець, служив у Петлюри і він сміє... Та і всі тут петлюрівці!!!

Конференція замерла, мовчить, а секретар лає, лає, лає...

Тепер нас запитують:

— Чи можна секретареві, партійній людині, так поводитись з цілою конференцією, чи можна її всю в петлюрівці зараховувати? Невже це буде лицем до села!...

Не знаємо, може воно й справді секретар так розуміє гасло лицем до села! А втім, в чужих головах не навчились читати.

Проте висловимо таку догадку.

На дворі один дядько питає у того, хто розповідав про свого голову, як той на масниці муху урізав.

— Так чого це ви, дядьку, за свого голову змовчали?..

Делегат спершу мовчки подивився на нього, потім потрогав пальцею землю, подивився навкруги і уже роззявив рота, щоб сказати слово.

Ми почули:

— Та знаєте...

Але в цей мент на порозі показався секретар райпаркому.

Делегат глянув на нього і раптом замовк, неначе в рот води набрав.

— Так що? — запитав перший.

Але делегат нічого більше не сказав, тільки рукою махнув.

— Не питай краще!..

Картина...

ТА НЕ ЛАЙТЕСЬ!

Не сам вигдав, а люди
розказали.

I.

Заля Завовчанського сельбудинку повна набита людей. Ждуть вистави. Виходить маленький чоловічок, починає бігати по сцені. Люди у залі стихають.

— Граждане, — починає чоловічок, — все, что нас окружает, есть природа, которая переполнена пред-
метами, каковые в науке называются телами...

І посипалось, як з кулемету.

— Природа бывает живая и мертвая, но всякое тело состоит из простых веществ, самое важное вещество это азот и кислород...

Азот, это основная единица жизни... Кислород, это такой великий интеллигент, без которого невозможно никакое произведение...

І далі:

— Субстанция, материя, химическая реакция і т. инше.

Дядьки, слухаючи лектора, почали пускати слівця нащот різних «тіл». Реготали в кулак.

Докладчик ходив по сцені і продовжував доклад...

— Було гарно...

II.

Не знаємо, чи знайомий голові Копищівської сільради на Поділлі гр. Москаленко з «кислородним» інтелігентом з села Завовчого, тільки один раз перед повним сходом стругнув він таку промову:

— Пролетарі всіх країн, єднайтеся! Дорогі товариші! Економічне становище Радянської Республіки отримує категорично свою функцію. А що - ж робить Англія? Вона загрожує нам терором і конспіративно потребує повернення царських боргів! А що - ж роблять вороги Радянської влади, котрі називаються куркулями, що значить політичний елемент? Вони радіють, падлюки, бо знають, що буржуазія має своє відповідність. Ці факти дають їм змогу організувати свій авторитет і робити підрив трудящим масам!..

Тут голова набрав повітря в груди, висякав носом і закричав далі:

— Питаю вас, як земельних пролетаріатів, ставлю вам вопрос по существу фактичного конкрету: жити їм, чи не жити на світі? Поляжемо, як один, під прапором Комінтерну й МОДР'у!..

Почувши біля дверей сміх, голова надувся й гримнув:

— Котрі біля дверей, тих прошу не виражатися. Вам слова немає. Товариші, члени Радянських Республік. Як ви є земельний клас, а куркулі політичний елемент без нікотної амністії, то голосую за

платформу соціальної революції. Хто проти? Прийнято одноголосно! Інтернаціонал!.. Куркулі співати не мають права. Ониську вийди. Кажу тобі, вийди, бо ти єсть куркуль і мій лютий ворог до смерті!

ІІІ.

І першу і другу замітку я вичитав з газет. Одну з Юзівської газ. «Диктатура Труда», другу з Подільського «Червоного Краю». Обидва ці докладчики нагадали мені одну знайому сільську дівчину, яка одного разу серйозно й невинно мене запитала:

— Скажіть, будь-ласка, а що таке перситутка?

— Як, як?..

— Перситутка?

— Може інститутка?

— Е, ні, перситутка!

Нарешті я догадався.

— Може ви хочете сказати, — проститутка?..

— Так, так. Воно саме слово.

І дивилась мені просто в вічі.

А я чомусь почервонів.

— Бачите, це жінщини, знаєте, які той... пояснював я плутано.

Вона зрозуміла, обличчя її стало червоним, як кумач, і вже не так сміливо запитала:

— А скажіть, що таке аристократка.

— Аристократка — це велика пані, графиня там якась, княгиня, поміщиця...

— Ото! А я думала зовсім навпаки. І на що тоді такі погані слова казати. Лаяться вчать!

— Хто вчить?

— Та на зборах - же, у комсомолі!

І дійсно я чув, як дівчата одна другу аристократками взивали, але мені і в голову не спало, звідки те слово пішло в народ. Тоді я пропустив ці слова дівчини мимо вух, а тепер вони придалися мені.

Грішним ділом, всі ми винні, в тому, що вчимо «лаятися» людей, тоб-то псуємо мову і собі й людям. Розкрийте наші газети, журнали і ви усюди побачите, як часто ми говоримо «по существу фактичного конкрету».

Але недавно я наткнувся на такий випадок друкованої «лайки», що не можу тут обійти її мовчанкою.

Діло торкається Чугуїва. Нещодавно звідтам до мене прибули два чугуївських «селянина», та не як-небудь, а по пошті, тільки не замовленою бандероллю, а простою, як то і подобає простим селянам.

Але не жахайтесь й не дивуйтесь.

Мова йде всього навсього про Чугуївську газету «Селянин», яку видає (правильніше видавав) Чугуївський Райпарком, Райвиконком і Райсекретаріат.

Так от де «лаються», — да! Ось послушайте хоч-би оцього віршика, написаного «на злобу дня».

Він зветься:

Кино - наводнение.

Я немножечко напуган:

Во бе рабен сит-дер хунд!

«Джеки куган».

«Джеки куган».

«Вундеркинд».
«І кіндервунд».
«Пикаділі».
«Перизьяна».
«Великан».
«Есетера».
«Крокоділ».
«Обезьяна».
«Пеликан» и
«Сетера».

І так далі і тому подібне.

А аншлаги які у «Селянина»!

Ось вам:

Чтoб изжитъ все непокоры, стройте
газету чугуевские рабселькоры.

Або другий ось:

Состоя членом Райсельбуда, ты
поможеш культивировать селянство.

В третьому числі газети надруковано таке:

Профсоюзы с рабочим должны
быть,

От колыбели и до гроба.

Увага!!! Всі ці аншлаги «сочинены» і під-
писані «відомим» Чугуївським поетом С. Васюке-
вичем.

Не забуваймо, що «Селянин» — стінна районова
газета, призначена для селян, у більшості неписьмен-
них і малописьменних. Питається, чим-же вони ото
заслужили такий глум, що над ними хотіли учинити
Васюкевич купно з другими.

Але чугуївцям можна де-що й вибачити. Районовий центр, мало культурних сил, а тут охота пустить стінну газету, — ну й переборщили.

Але що подумати про «Красное Запорожье», що виходить у значному промисловому центрі. Для чого йому «лаятись», на сміх себе виставляти?

Розгорніть газету за 19-го лютого біжучого року і ви там прочитаєте гасло:

Да здравствует диктатура пролетариата на земле и в воздухе.

Здається, грамотні люди мусять сидіти в редакції, а отаке - то пустили.

А висновок з усього цього такий: пишіть просто у газеті. Не заковирюйте. Не соромте себе й людей на сором не наводьте, бо вони - ж від нас ото набираються отих різних «словечок». Не вчіть людей лаятись!..

ПРО БУДІВНИЧИХ.

В часи, коли Республіка Рад переживала самі тяжкі хвилини, коли наші міста замерзали без палива, коли тиф косив тисячі жертв, а фабрики й заводи стояли нерухомо і було моторошно дивитись на їх мертвий спокій, коли з усіх боків навідала біла навалоч і лилася гаряча кров трудящих на фронтах, — буржуазія, вичікуючи «кінця» більшовиків, склала для власної розваги не мало зловних, повних ненависти й ехидства, анекдотів, які з насолодою і оповідала серед «своїх».

Прийде який-небудь порохнявий «дійсительний» Іван Іванович до не менш «дійсительної» вдови войовничого полковника Кусаки-Мусаковського, човгне перед нею по шляхетному чобітком по підлозі, поцілує ручку, сяде в крісло, про яке господня говорить, що це єдина річ, яка залишилася їй від «варварів», і скаже:

— А я вам нового анекдотика роздобув!

— Правда? Розкажіть будь-ласка!..

І починають розказувати. Іван Іванович полковниці, полковниця йому.

— Ха-ха-ха! — гремить регіт статського.

— Хи-хи-хи — придушено, пускаючи очі догори, сміється полковниця.

Був, між иншим, у ті роки в моді анекдот про «Будівничих», про шевця та інженіра. Але перед тим, як його переказувати, треба саму життєву основу цього анекдоту вияснити.

За «старих» часів, як уживано тепер говорити, швець, з сім'єю в сім душ, в підвалі в одній кімнатці тулився, — ночей не досипав, на хліб заробляв. А інженір жив з того, що будинки будував; займав він не то вісім, не то десять кімнат, і було у нього в квартирі хороше, багато світла, килими ходу заглушали. Одним словом, з комфортом жила людина. Інженір ніколи не спускався в підвал до шевця, а посилав туди покоївку. Але швець иноді піднімався по сходах до інженіра, боязко стояв коло порогу, не знаходячи собі місця. Таким чином, обидва ніби «знайомі» були. Але ніхто з них не думав, ні швець, ні інженір, що прийде такий час, коли перший буде наказувати, розпоряджатися й т. ин., а інженір буде ті накази виконувати, — і взагалі, якогось шевця, чи якихось шевців слухатись. З боку сталих людських відносин, такий стан річей здавався неможливим і безглуздим.

Та революція здійснила нездійснене. Підняв війну підвал проти багатіїв і вийшло так, що хто був нічим, той став усім. Став швець з підвалу більшовиком, на барикадах проти юнкерів бився і на фронті побував. Поки швець воював, його сім'я продовжувала жити в підвалі, голодувала, в холоді жила, на тиф переболіла. Інженір тим часом саботував нову владу, про рокував, що от-от увесь цей «кошмар» скоро мине, бо хіба-ж мислимо, щоб «вони» довго продержались.

Одначе, «вони» держалися й здорово били генералів. В одному з таких боїв не то на Дону, не то десь на Кавказі був поранений і наш швець. Повернув до домівки, а тут йому призначення: завідувати комгоспом.

От тут і починається для буржуазії незрозуміле. Дозвольте, як-же так? Раніш цією справою відав інженір, людина з вищою освітою, а тут нате, якийсь зашмарований швець тепер буде керувати.

— Ви тільки подумайте, — обурювались саботажники й нудьгуючі за бравими поручиками та ротмістрами дами, — каналізація, електрика, складне муніципальне господарство... й заправлятиме ним швець... Уявляю, що він там натворить.

— Та він-же перо, як сокиру держить, трьох слів до купи не звяже! Це чорт-зна що! Віддавати на розруху неукам таку річ!

— Ви знаєте, у них і армією командує якийсь Будьонний - фельдфебель!.. Командири полків — унтер-офіцери!

— Уявляємо, які з них стратеги. Та Денікін, та... Вони їм таку стратегію пропишуть, що...

От звідци, власне, і починається анекдот.

Зустрівся якось бувший швець зі своїм «знайомим» інженіром на вулиці й розбалакався.

Швець питає:

— Ви що зараз робите?

— Чоботи шию!

— От чудеса! А я, знаєте, тепер будинки буду. Тільки я хотів ось про що у вас запитати. Розкажіть

мені, будь-ласка, як ви, коли були інженіром, будинки будували?

— Ну як, — відповів інженір, — закладав підмурок, потім виводив стіни, накривав дахом, а далі вікна, двері, груби, і, нарешті, меблі.

— Хо-хо-хо!.. — зареготався швець. — Ми будуємо зовсім по іншому. Починаємо ми з меблів, потім беремось за груби, двері та вікна, далі за дах, і, нарешті, за стіни. Одним словом з другого кінця працюємо!..

В цьому і вся «сіль» анекдоту. Жалко тільки, що нічого не говорить анекдот про те, чи притягнув швець саботажника-інженіра до роботи в комгоспі, — а треба було - б. Але ось хроніка останніх днів, відякої буржуазії нічого приходити в гумористичній настрій.

В Одесі закінчується електрифікація всіх робітничих окраїн, як Пересипі, Молдаванки й других. Робітничі райони будуть освітлені електрикою, проведена каналізація, вимощуються вулиці.

У Харкові закінчується для робітників 150 квартир нових, і ремонтуються під робітничі помешкання кілька будинків.

У Києві йде ремонт ланцюгового мосту, зірваного при радісних усмішках буржуазії, білополяками. У тому-ж Києві розпочинаються роботи на дамбі, щоб випрямити Дніпро.

У Кременчуці в повному розгарі йде будування дамби, аби захистити місто від повіни. Будова коштуватиме більш мільйона карбованців. На Полтавщині збудовано нового містка через р. Сулу.

В Донбасі швидким темпом посувається будова Штерівської електростанції, будуються квартири для робітників.

В Чернигові вирішено провести трамвай. В Ніжині урочисто відкрито підсобну електростанцію, що освітить окраїни міста.

Це факти, приведені мною по пам'яті на вихват з останніх газет. Але ми знаємо, що й на селах іде робота. Ремонтуються школи, справляються містки, будуються нові будинки. Про це у нас, на жаль, мало пишеться, ми не вміємо себе рекламувати. І керують цією роботою не хто інші, як бувші шевці, робітники - металісти, шахтьори й селяни. Ні «сіятельних» комітетів, ні тендитних дам із «общества покровителей животных» у нас немає. Та й самі інженіри, якщо вони не втекли за кордон, давно вже перестали «шити чоботи», а разом із робітниче-селянською владою відбудовують країну, залічують ті рани, що понесла їх саботажницька та озброєна рука буржуазії.

Буржуазія гадала, що тільки їй належить право бути будівничими, що тільки вони, по праву первородства, мають складати плани й проєкти й по своєму розпоряджатися мільйонам людей та їхньою працею.

Але історія розпорядилася инакше.

Справжніми будівничими опинилися на самім ділі не вони, а робітники й селяни, вони - ж являються й господарями життя.

А буржуазії давно вже не до сміху, або як кажуть: їй «не до жиру, а быть - бы живу».

БЕРЕШ МАШИНУ!

Коло каси райвиконкому товпляться селяни, здають податок.

Довго шпортаються в кешенях старих латаних штанів, доки витягнуть складеного листа, подають його й терпляче чекають, доки все порозписують.

Потім так само повагом витягають гроші, давно вже наготовлені, десять разів одраховані. Рахують їх знову й передають до каси. Коли мають уже розписку, то витирають чоло, — спітнів бач, перестоявши в черзі, і з брилем у руках виходять через другі двері до сіней.

Прямо назустріч зі стіни різними фарбами кричить плакат:

Б е р е ш м а ш и н у ! ..

Літній, увесь засмалений, присадкуватий, тіло в узлах, як корінь старого дерева, дядько пильно вдивляється в плакат і запитує:

— Що воно за знак?..

Коло плакату вже стоїть двоє селян і водять пальцями, намагаючись прочитати, що на ньому написано. Один з них, злегка повернувши голову, повагом говорить:

— А от машину можна взяти. Чи то плуга, чи то щось інше, що тобі треба!..

Селянин жує губами, з недовір'ям поглядаючи на плаката.

— Хто - ж це — такий добрий, — каже згодом, — що дає плуга? Чи за гроші, чи за дурно? Як там?..

— Та ви прочитайте самі, дядьку. Тут усе прописано!

— Кажете, прочитати? А як я неписьменний... Хай хто з письменних зачитає!

Коло плаката зібралась уже купка.

— Про що говорите?

— Та от «Береш машину» читаємо.

— А що за машина?

— Та всяка, яка тобі в господарстві потрібна.

— А дайте - но подивитись!

Вусатий селянин пропихається вперед і втоплює в плаката очі. Після довгої мовчанки, він звертається до всіх:

— А ловко намальовано!

— Та намальовано воно то ловко, та...

— А що воно таке за штука?

— Де?

— Та ото-ж...

— Що? Оце?...

— Еге-ж. Ніби тобі паровик і оре.

Кілька голів просовуються ближче, щоб ще краще роздивитися на «штуку», але ніхто не може ладом пояснити.

— Чудасія! — чується з гурту.

— Тут тобі справжній фільварок панський намальовано.

— Хм!... Таке, що на комунію скидається, чи що?

— Якби об'яснив хто. Так мені плужка того треба, що аж он як!—говорить перший дядько й безпорадно розводить руками.

— Та хіба тільки вам треба? Усім воно треба.

— Воно то так. Тут тобі плужок треба, а тут тобі податок.

— А податок також треба. Усякій державі треба податку.

В сінях повно людей. Надходять нові.

— На що дивитесь?

— Та на машину - ж...

— На яку машину?

— Та ось на стіні наліплено. Коли хочеш, іди й ти подивись.

— Комуна дає?

— Ні, купити треба!

— А де купити? Калитка порожня!

— Кажуть, у розстрочку даватимуть.

— Еге, хлопці, у нас у кооперативі говорили недавно, що через кооператив можна купувати машини.

— А у вас є кооператив?

— Ого, ще й який! У нас, брат, не те, що у других. У нас організація...

— І купили?—запитують з недовір'ям.

— А ти як думаєш? Купили крупорушку, плугів три, сіялку. Прокатний пункт маємо.

— Та ти звідки такий узявся?

— З Личаної я...

— З Личаної?... Правда, у вас там кооператив є. І комуна, либонь, є?

— Є й комуна. Нічого собі хлопці живуть. У них все по плану робиться.

— Як це по плану?

— А так, що скаже агроном, то так і роблять.

— Пусте діло план отой. У нас є хазяї, що й без плану обходяться, а живуть добре.

— Так які-ж хазяї? Це ті, що земельку мають.

— А ти-ж як думав? Без землі хазяйнувати?

— Ні, ти от скажи, як ти поставиш хазяйство на своїх трьох десятинах?

— А комуна поставить?

— Поставить... Вона вже поставила.

Виходять на двір, сперечаючись, що краще, чи комуна, чи хазяйновитий дядько.

Коло плакату залишився тільки один, якому плужка треба. Дивився, розводив руками й розмовляв сам з собою:

— Так плужка треба, так треба, що он як. — Як-би хто об'яснив, де його взяти?

А з стіни німо плакат кричав:

— Береш машину!!!

ПРИЙШЛИ ПОЦІКАВИТИСЬ.

У с. Пилипківцях Ново - Ушицького району на Поділлі відбулось зовсім незвичайне свято : відкрився осередок ЛКСМУ.

На відкриття, не дивлючись на те, що воно відбувалось у буденний день, прийшло 217 селян, які, як сказано у протоколі загальних зборів, «прийшли поцікавитись»

Членів комсомолу у всьому Радянському Союзі у нас кілька сот тисяч, його ячейки розкидані по всій землі, і для нас комсомол не дивниця.

Росте комсомол і на селі. Але не дивниця й те, що саме на селі розпускаються про комсомольців найдивовижніші спльотки й чутки попами та куркулями, які устами побожних бабусь намагаються їх показати дітьми й слугами самого «анцихриста».

Історія комсомолу знає десятки й сотні випадків нелюдського поводження батьків з дітьми, що забажали вступити до комсомолу. Траплялися, то не раз криваві дикі розправи темних, затурканих селян або куркульні над молодими піонерами комунізму на селі.

Справа революції, справа комунізму вимагає жертв і самопожертв во ім'я майбутнього. Комсомол во ім'я майбутнього не одну таку жертву приніс.

Ось чому випадок у Пилипківцях, де на відкриття комсомольського осередку прийшло 217 безпартійних селян, яких привела на ті збори цікавість, але цікавість не проста, є знаменний випадок.

Чому саме? Тому, що до цього часу у Пилипківцях не було ні комсомолу, ні комуністичного осередку. І от той осередок закладається. Селяни йдуть по дивитись на той комсомол, про який вони, може, багато чули, але ні роботи його, ні учасників його ніколи ще не бачили.

Цікавість природня й здорова, бо комсомол працюватиме на селі, серед селян, до нього вступатимуть селянські діти, — отже знати, що це за організація, — це законна вимога з боку селян.

Тут ми як раз бачимо, що селянство, не рахує організацію комсомолу чужою для себе. Воно тільки хоче обмислити її, так-би мовити, обмацати, зважити, а чого вона варта, а що нового вона несе селу?

Це особливо виявилось в тому, що самі селяни приймали активну участь в прийомі нових членів до осередку, ставивши їм різні запитання, які зараз є для села пекучі або з побутового боку цікаві.

Наприклад, середняк запитує кандидата до комсомолу:

— Що-б ти зробив, коли-б тобі сподобалася дівчина, а вона инакше не хоче йти за тебе заміж, як церковним шлюбом.

Нам невідомо, що відповів хлопець. Але це запитання не випадкове. Коли селянство, виховане у старому побуті, часто по звичці, через різні родинні та

інші міркування виконує церковні обряди, то за членами партії, за комсомольцями воно ревниво стежить. Не раз приходитьсь від селян чути таке:

— Який-же він комуніст, коли в церкві дитину хрестив (або вінчався)?

— Ми не комуністи, то за церкву нам можна вибачити, а от комуністові до церкви ходити або з попами кампанію водити — то вже й не подобає.

Не випадкове є й таке запитання:

— Який ти маєш зв'язок з релігією?

Раз комсомолец, то ти в бога не віруєш. Значить, рви пута віри — і живи так, як то говорить твоя програма, як то учив Ленін.

А з цим запитанням зв'язане й друге:

— Чи надієшся ти виконати програму Комсомола?

Надієшся, йди до комсомолу, не надієшся, не йди, бо можеш пошкодити організації, яка ставить перед собою гарну мету, організації, від якої селянство чекає корисної праці.

От звідки ці ревності. Комсомол комсомолом, а без підтримки всього селянства, комсомолові не розгорнути своєї роботи в селі. І самі селяни з самого початку допомагають створювати міцне ядро місцевого комсомольського осередку.

— Чи можна комсомольцеві порушувати чуття віруючих? — запитали також одного хлопця.

Хто буває на селі, той знає, наскільки ще подекуди це питання є болюче. Багато селян розуміють, що їхні вірування так собі, просто віра, і вони тримаються за них тому, що не познайомились

з иншим світоглядом. Комсомол бореться з тою темрявою, але він повинен боротись не глузуванням, не висміюванням, а упертою освітньою роботою, тлумаченням, роз'ясненням.

Куркулеві це трохи здається ніяковим. Де-ж буде страх, коли ото хлопці не будуть більше в бога вірити.

— Кого-ж ти тепер будеш боятися, коли ти кажеш, що бога немає? — запитав у хлопця куркуль на цих комсомольсько-селянських зборах.

Отже, організаційні збори комсомолу в с. Пилипівцях не просто собі збори, яких ми маємо досить, а такі, де виявляється наочно величезний потяг селянства до комуністичних організацій села, його ревниве відношення до них, його бажання допомогти творенню тих організацій.

Знаменний факт! І сподіваємось, — не поодинокий. З цих осередків зросте нове покоління, що прожене з неба богів, а з землі капіталістів, що опадлючили, опоганили, скривавили її, які на теплих трупах борців за майбутнє справляють часто дикий кривавий танок.

Хай справляють. То танок їхньої близької загибелі!

ПОРТРЕТ.

У хаті Свирида Куті здавних давен на покуті висіли ікони. Купував дід, купував батько, купував і сам Свирид. І хоч життя його не кращало, а все гіршало, бо в діда було 8 десятин, які поділили на троє, а батькову частину довелося поділити на четверо, так що Свиридові дісталася стільки землі, що можна жінчиною спідницею накрити, — був він, проте, у вірі кріпкий, попа шанував, а ікону світлу, веселу любив.

І хоч Свиридові доводилося не одного літа ходити в «степ» на заробітки, він усе-таки надіявся, що колись йому пощастить і він стане справжнім господарем, як наприклад, Гарасим Волик.

— Ого-го-го! Ото так господар! На всю, можна сказати, округу його поважають.

І Свирид, чи лежучи у Каховці, чи на Голодній пристані в Херсоні, чи працюючи на хуторі в кубанця, завжди згадував про Гарасима Волика.

Розбагатів-же чоловік! То чому йому, Свиридові, не розбагатіти.

Минали роки, уходила сила, а багатство не приходило. Уже й сивина кинулась у голову, а у Свирида

не то що хоч десятини земельки не прибавилось а й та, що була, ходила в оренді у Волика, а хата хилилася від старости, жінка змарніла, а дівтора піростала.

Того в пастухи, того в наймички, — порозпихав по чужих людях дітей, хай хоч на хліб та на одяг собі заробляють.

Як була війна, то пішло два сини у військо. Один повернувся, а другий там десь залишився.

А тут революція! А тут воля! Про панську землю нарід заговорив.

— Забрати! — кричать.

І Свирид кричав... «забрати», і Свирид «галасував» за те, щоб землю, значить, селянам, а панові значить, по нормі, як і всім, скільки там він своєю родиною може обробити, а хто не працює на землі, тому до неї й зась!

Ходить Свирид кандибобером, насвистує, на стару свою весело поглядає, навіть і про бога та про ікони забув.

— Заживемо, каже, тепер, стара, дякуючи добрим людям!

Недовга та радість була Свиридова. Таку йому норму на власній спині прописали, що рубці й досі лишилися, а за контрибуцію довелося продати стару шкапу Булану, що був купив.

А потім червоні. Більшовики. Таки біднота верх узяла, брешуть буржуї кляті.

А в тій боротьбі, коли вже Свирид у незаможниках був, усе про Леніна говорили.

Ленін писав, Ленін сказав, Ленін наставляв.

Одно слово, по Леніну все робилося.

І зробився Свиридові Ленін близький, вроді як батько рідний. За що Ленін, за те й Свирид. На чому Ленін постансвив, на тому й Свирид стоїть. Уже з того не зійде.

І страшенно Свиридові хотілося портрета Ленінового мати. Кілька разів у сільраді стояв перед ним і дивиться, а сам думає.

Про що? Та хіба мало про що може думати незаможник, що спрацював на чужій роботі. Хо-хо! Є що в нього пригадати. А от Ленін прийшов, сказав слово і він, Свирид, став людиною. Не голота, не бидло, а людина, така, як і всі.

— Треба портрета дістати, — думав Свирид, — бо ми повинні бути вдячні йому...

Та все відкладав. Часу не було.

А одного зимового вечора, коли на дворі стояв мороз такий, що дух захоплювався в хату вбіг найменший хлопець і забувши зачинити двері, крикнув:

— Тату, де ви? Ленін помер!..

Свирида неначе хто снігом обсипав.

— Де? Що? Коли?..

— Ідіть до сільради, там усі збираються...

Свирид не вірив. Але повірити мусів. Так, Леніна немає. Немає того, хто його, Свирида, зробив людиною.

Зроду Свирид не плавав, а тут не втримався. Ніколи він Леніна не бачив, мало про нього знав, але він був йому близький і рідний, рідніший за батька.

Через тиждень Свирид зібрався до міста, взявши два карбованці грошей, засунувши її за халяву. Там він ходив із крамниці в крамницю і вимагав дати йому портрет Леніна, щоб був, як живий. Йому показували, але Свиридові було все не до вподоби. Нарешті знайшов.

Стоїть Ленін на трибуні, простяг руку, а внизу — робітники, селяни, червоноармійці і всі народи стоять і слухають.

Свирид заплатив гроші й додому. Там він зняв із стіни ікону «неопалимої купини» і в рамку вставив портрет Леніна. Затим познімав усіх старих богів, сказавши:

— На що нам усе це бузовірство. Тепер ми повинні жити по Леніну... Так, як учив Ленін... Це буде найправильніша віра для бідняка!..

Х О Д О К.

(Нарис).

I.

Одного майового ранку по Сорокинському заулкові, там, де міститься ЦК партії, по пішоходові затопає чоловік з дерев'яною ногою. Було видно, що він прибув з-далеку, бо лице було обпалене сонцем, обвіяне вітром.

Зупинився перед дверима, зняв шапку і витер з чола піт. Уважно перечитав на стіні напис і сунувся в двері.

— Перепуск, товаришу? — зупинив голос вартового червоноармійця.

Чоловік з дерев'яною ногою став. Він, видимо, знав, що раз вимагають перепуск, то, значить, так треба, а тому, не сперечаючись, запитав просто:

— А де той перепуск узяти?

За хвилину уже мав в руках білого папірчика і червоноармієць безборонно його пропустив.

— Туп... туп... туп... — тупав чоловік з дерев'яною ногою по сходах і водив уважно очима по стінах.

На другому поверсі зупинився перед дошкою, де було написано:

— Інформвідділ... Бюро секретаріату... Оргінстр...

Мимо хтось проходив.

Чоловік з дерев'яною ногою обертається:

— Скажіть, з ким-би тут я міг побалакати?

Той підняв брови догори й подивився здивовано на чоловіка з дерев'яною ногою.

— А вам в якій справі? І до кого?

— А хоч-би й до секретаря. Побалакати з ним про землю хочу!

— Секретар на з'їзді рад зараз? Та й не приймає він. Вам до когось іншого треба!

Чоловік з дерев'яною ногою чомусь ухмільнувся і знову вставився в дошку. Читав:

— Фінсчот... відділ друку... бібліотека...

— Піду туди, де книжки, — сказав сам собі і потопав по коридору.

Перед дверима, де на картоні чітко було виведено — Бібліотека, на мить затримався. Потім рішуче відхилив двері:

— Можна?

— Прошу, товаришу! Що доброго скажете?

Чоловік з дерев'яною ногою замість відповіді, поліз до кешені свого порижілого піджака і виняв палятурку, що розбухла від паперів. На палятурках було видруковано чорними літерами: Набивка чучел. Полное руководство с рисунками.

Виняв папірця і подав.

Там стояло: що т. Железко, Сава Йосипович, з села Сербів, Балтської округи АМСРР є уповноважений від громади с. Сербів по земельних справах перед вищими установами республіки.

Товариш покрутив папірця, показав другому і сказав:

— Ви, мабуть, товаришу, не туди попали? Це бібліотека, а не Наркомзем!

Чоловік з дерев'яною ногою повів рукою по своєму високому чолю, що було опалене сонцем, — і сказав:

— Як раз туди, куди треба. Я прийшов до вас, щоб про книжки у вас розпитати і порадитись, як налагодити у нас культурну роботу. Село наше темне, культури мало і я, як голова хати-читальні, зацікавлений в тому, щоб ту культуру занести до нас...

— В такому разі сідайте.

Чоловік з дерев'яною ногою сів і почав знову:

— Обходив я, товариші, всі тутешні крамниці, бо мені цікаво було подивитися, що за книжки тут продаються. Нічого є книжки — згодився він, — навіть корисні для села. Одначе скажу вам, кусаються вони. За яку не вхопишся, то ціна так і пече. Прохаю: — дайте хоч одну на пам'ять, повезу в село, — так де-там, не дають. Ось у мене є кілька карбованців, так що за них купиш?

Товариші з бібліотеки пішли назустріч йому. Сказали, що складуть йому бібліотечку для села в сто книжок і буде вона коштувати всього п'ять карбованців.

Я був випадково свідком розмови тов. Железка з бібліотекою. З цього розпочалось моє знайомство з ним.

II.

Тов. Железко сидить у мене і розказує свою біографію.

Скільки революція висунула інтересних людей! Слухаєш і дивуєшся.

— Звичайно, товаришу, я проста людина. Узяли на імперіялістичну війну. Воювати не хотілося. Вихід був один — іти в полон. Пішов. У таборі зараз-же прийнявся за вивчення німецької мови. Попав у табір такий, де сиділи самі «безпокойні», другими словами, революціонери. Як узнали, що в нас революція, давай і ми вести по-між своїх агітацію!..

Після цього починається у т. Железко ціла низка пригод. Комітет виділяє його на агітацію по інших таборах. Підроблений документ, кілька марок вартівому і Железко на волі. Одначе, скоро попадає в руки поліції, потім тікає, знову попадає і так до десятка разів. Його розшукують і заарештовують десь коло Мюнхенча. Встановляють його справжнє прізвище і з закутими руками везуть по залізниці. Вискакує з вагону, його підстрілюють і він якимсь чудом добирається до полонених англійців. Там йому розкували руки, але прийшлося лягти в шпиталь. Результат — одрізують ступню ноги. Железко — каліка.

Розповідає він про це просто, спокійно, ніби так воно й годиться. Ні вихвалювання себе, ні напирання на свої послуги, — нічого цього не помітно. Так усе просто, так треба, бо хто-ж без нас наше діло буде робити?

— Прибув у рідне село. У Німеччині надивився на те, як чисто та розумно народ живе. А в нас бруд, темнота, неохайність, дикунство...

Ясно, що тов. Железко не міг лишитися по-за громадською роботою. З його вдачею громадського діяча це було неможливо. І тов. Железко потроху, в міру своїх сил, починає прищеплювати культуру в своїх рідних Сербах.

Оповідает:

— У нас, товаришу, так. Як що-небудь скажеш нового, зараз-же хтось вихопиться й кричить: — Та на що воно? Та з цього нічого не буде! Та то кривий чорт вас просто обдурює!..

Ми знаємо, як тяжко передовому селянинові, пробивати шлях знання на село. Нелегка це робота, Залізної вдачі вона вимагає, великої віри потребує.

III.

— Моя мрія — піднести культуру в рідному селі, а також підрих плотної організації — кулачества...

Так говорить тов. Железко.

У Сербах немає хати-читальні. Село повне забобонів. Куркулі мають необмежений вплив на село. Щоб розбити їхню плотну організацію, потрібен культурний центр, де-б можна було організовувати те нове село. Таким центром і має бути хата-читальня, і Железко приймається за її організацію, бо:

— Люди в нас нічого не знають, нічого не бачили, нічому не вірять. Та то, — кажуть, — тільки

балакають та пишуть так. А скоро он Миколай Миколаєвич на престол сяде! — А як-би зібралися, почитали та поговорили, от-би той туман і розсунувся потроху.

Організовує Железко товариство хати-читальні. Воює з релігійною громадою за попове помешкання.

— П'ять раз до РИК'у прийшлося їздити, фунтів п'ять паперу списати, поки те помешкання відвоювали!..

У нагороду лайка, наклепи, «анцихрист».

Железко цього не лякається, бо він уже ляканий. Культурну програму він формулює так:

— Найголовніша біда — це бідність і недостача літератури, необхідної для села. Література є основа для керівництва по роботі на селі, бо треба боротися з «ожидателями» Миколи й неймовірними селянами. Вони носять калачі попам, а ті їх переконують, що посуха, недороди, злидні в хазяйстві, — то все за гріхи дітей, що забули бога-отця. Але не дивлячись на попівські хитрощі, молодь стремить до науки, до книжки. На лекцію з охотою ходить, хапається за антирелігійну книжку, — а через це попівська сила значно слабшає. Взагалі-ж, — закінчує т. Железко, — селу потрібна книжка.

Боротьба за нове в Сербах далеко ще не закінчена. «Старі» всіма силами повстають проти Железка, набріхують на нього, розпускають про нього різні чутки, а комнезам, де головує він, називають просто грабіжницькою організацією.

Але й сам Железко не спить. У Харкові він назбирав до 2 пудів літератури. Книжка — то його зброя!

— От привезу книжок, — говорить він, — хай читають та вчаться Воно, звичайно, як-би мої односельчани все на власні очі побачили, то було-б краще. Тоді-б повірили. Я якось на своїй конячці возив кілька дядьків дивитися, як електрикою січкаря працює, — так вони аж цмокають. Та вже, як поживу, то й до електрифікації дійду і до машинової обробки землі у своїх Сербх доліземо.

Побачив я в нього в руках книжку: «Радіо для любителя».

— Мо й радіо думаєте у своїх Сербх поставити?..

— А чому ні? Я інтересують цим, — хороша штука! Як-би ото нам отаку штуку, що у вас коло ВУЦВК'у говорить! Одразу-б попи та куркулі замовкли...

IV.

До Харкова тов. Железко прибув по земельних справах свого села. Село Сербі голодне на землю, — по 45 сотих на душу припадає, а по других селях є лишки. Справа тягнеться з 1917 року.

Розкривається знову «набивка чучел» і передо мною розстилається цікавий документ перших кроків революції.

Ось він:

1917 год 6 ноября.

Прошу председателя Писаревскою Земельного Комитета равномерно распределить помещицкую землю малоземельным и безземельным, как по Писаревскому, так и для Сербов, согласно постановлению

Совета крестьянских и солдатских депутатов, глава, которая исласит (I-я и II-я), что всякий личный интерес преклонить перед высшими общественными интересами.

И так, как в Сербях нету помещицкой земли, то Гисаревский волосной комитет уделит для сербовских нуждающихся крестьян малоземельных и безземельных.

Губернский делегат И. Я Мазур.

От звідкіля почалась земельна тяганина Сербів з сусідніми селянами за землю. Сербам-же нікуди податися. Або вмирай на своїх смужках, або давай землеустрій. Але на землеустрій не погоджується друга, заможніша частина села. У них земля в двох-трьох шматках, а в бідноти в 10 і навіть 14 смужках, завширшки в пасок.

— От уже рік і дев'ять місяців буде, як я з цим ділом важаюся, — каже Железко. — Але тепер не поїду аж доти, поки не буде тої чи іншої відповіді:

Навколо землеустрою і самого Железка теж сплітається ціла низка підкопів.

— Оце я сиджу тут, а там уже брешуть куркулі. Поїхав, кажуть, кривий, як раз землю привезе!

Ви думаєте легко клопотати за землю?

— Я одних тільки 38 раз на своїх конях з'їздив до РИК'у та до Балти... — підводить риску Железко.

Другий давно плюнув-би на це діло. Дістав-би шматок землі і сидів-би спокійно. Але т. Железко, очевидно, не з таких.

Ото він сидить у Харкові, посуває діло своїх Сербів, надокучає і т. Буценкові, і Центральній Комісії КНС, і Наркомземові, розшукує папери, здійсмає копії з заяв, підковує себе на всякий випадок на всі чотири, шле телеграми, напосідає на службовців. Ходити-ж від столу до столу, бачити, як іноді тебе непривітно зустрічають, скупі відповідають, — ні, на це так само треба не аби якої видержки.

— Я вже й сам розумію, що може де-кому намулив очі, але нічого не поробиш. Треба діло витягти!..

І витягає, а тим часом придивляється до столичних порядків, зав'язує знайомства, веде розмови про «культуру».

— У нас «ожидателі» Миколи пускають пльотки, що в центрах пани сидять. Ну, й вірить де-хто. Я обходив всі Наркомати і побачив, що усюди люди сидять наші. Приїду до Сербів, про все розкажу, не дам більше брехати:

Побачить книжку, очі горять.

— Чого вона у вас лежить? Дайте краще мені! У нас там на книжку голод.

Учора я знов почув його топін у себе. Сів, витер піт на загорілому чолі.

— Ну, як діла?

— Завтра призначили слухати нашу справу. Нарешті може розв'яжеться!

Вийняв акуратно згорнений учетверо аркуш густо списаного паперу. Там списана вся історія боротьби Сербів за землю й історія боротьби Железка за культуру в рідному селі.

Лист кінчається так:

«Повідомляючи про все вище сказане прохаю допомогти мені, а саме: 1) внушити Крутянському РИК'у уважніше віднестися до моїх впливів про допомогу; 2) підтримати Сербовську хату-читальню надсилкою корисної літератури, яка їй необхідна; 3) мати с. Серби під своїм попечительством, не розриваючи звязку; 4) коли можливо, прохаю відвідати с. Серби і взагалі Крутянський район, тоб-то установити живий звязок і переконатися «в сущності вищеізложеного».

— Надеясь, — закінчує тов. Железко, — что получу просимое от вас. Присовокупляю, что описать все похождения моей борьбы в селе Сербах наверно потребовалось-бы в 10 раз более бумаги и времени»...

Таким чином, я і ще троє товаришів стали шефами над Сербами.

Коли я пишу ці рядки, т. Железко, мабуть, сидить у Наркомземі, де вирішається доля його рідних Сербів.

І все-таки, хіба не цікавий оцей самий т. Железко.

Піднімаються от такі з самої землі, сонце обпало їхнє обличчя, і їдуть вони туди, де б'ється живе життя, — боліють за свої села, хочуть дати їм «культуру», тоб-то вирвати їх із туманів чорних, злиднів проклятих, старої спадщини тяжкої і вивести їх на нову путь.

Тов. Железко з с. Сербів тільки одиниця із тисяч. Але він тип. Тип нового радянського селянина, громадського діяча, культурника.

Вечором бачив, як він топав на своїй дерев'яній нозі по вулиці. Широка спина в порижілому піджакові кроляча висока шапка, під пахвою кілька книжок.

Зховався за рогом. А завтра, завтра він вирине у своїх Сербх за тисячу верстов від столиці, розкладе перед односельцями свої два пуди літератури і почне розказувати їм про далеке, невідоме Сербам життя.

І я чую його голос:

— Товариші, головне — культура, культура - ж без книжки неможлива. Є люди, що взялися нам допомогти. Так давайте-ж і ми не дрімати!..

Я вірю в т. Железка. Він витягне село. Він розбуркає його від віковичного сну, кооперує його, засіє газетами й книжками, проведе землеустрій, електрофікує його.

Бо Железко — це не один чоловік, а це тисячі, це мільйони.

Ці рядки були вже написані, коли до мене знову завітав тов. Железко. Обличчя йому було веселе.

— З чим поздоровити вас?

— З виграним ділом. Таки наша взяла!..

І розказав коротко, як у Наркомземі справу Сербів вирішали.

— Що-ж далі гадаєте робити?

— Та думка колектив закладати, а там трактор-би купити!..

На цьому ми з ним попрощалися.

ЗМІСТ

	стор.
1. Передмова	3
2. Дичавина	7
3. Жіноча воля й жіноча доля	16
4. Про стидне	21
✓ 5. Кропив'яне весілля	34
6. Про бабу Солоху	38
7. На суд	42
8. В Лабетах темряви	47
9. Книга пророка Іздрі	54
10. Дозвольте вопрос!	65
✓ 11. Та не лайтесь!	70
12. Про будівничих	76
13. Береш машину	81
14. Прийшли поцікавитись	85
15. Портрет	89
✓ 16. Ходок	93

